

บทที่ 4

กระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมชุมชน

ผู้ศึกษาได้ใช้แนวคิดประเพณีประดิษฐ์เพื่อใช้มาเป็นกรอบแนวคิดวิเคราะห์ต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนคลองแห โดยสะท้อนให้เห็นกระบวนการรื้อฟื้นทางวัฒนธรรม ทั้งที่มีการอ้างอิงกับอดีตทางสังคม และการผลิตวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่เพื่อรับใช้สถานการณ์ทางสังคมในปัจจุบัน ขณะเดียวกันประเพณีประดิษฐ์ยังถูกรับใช้เป็นเครื่องมือของกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่ง เพื่อที่จะคัดเลือกคัดสรร ทางวัฒนธรรม ซึ่งมีทั้งการอ้างอิงของอดีตดั้งเดิม และการผลิตสร้างขึ้นมาใหม่ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนำไปสู่การสะท้อนให้เห็นภาพก็การนำเสนออัตลักษณ์ชุมชน ทั้งผ่านงานมหกรรมย้อนตำนานคลองแห และเวทีแห่งการช่วงชิงอัตลักษณ์

จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การปกครอง และเศรษฐกิจส่งผลให้ชุมชนคลองแหไม่ได้มีการหยุดนิ่งแต่มีการปะทะสังสรรค์ กับกลุ่มภายนอกโดยตลอด จนก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในชุมชน ส่งผลให้มีการหยิบยืมทางวัฒนธรรมสังคมหรือแม้กระทั่งการคั่นหารากเหง้าของชุมชนตนเอง ซึ่งผู้ศึกษาได้กล่าวมาแล้วในบางส่วนของประวัติศาสตร์ชุมชน แต่ในส่วนนี้ผู้ศึกษาขออธิบายให้เห็นภาพของกลุ่มบุคคลต่างๆที่เข้ามาแสดงบทบาท ซึ่งสะท้อนให้เห็นผ่านกระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมชุมชน

กระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมคลองแหสะท้อนให้เห็นถึงความโหยหาอดีตของชุมชนที่ครั้งหนึ่งคนในชุมชนมีความต้องการวิถึหา จึงปรากฏออกมาในรูปของการต้องการทางวัตถุ สิ่งก่อสร้าง หรือกระทั่งรูปสัญลักษณ์หรือแบบฟอร์มของอดีตเป็นหลักยึดจากสิ่งตกยุค ตกสมัยและพยายามที่จะไขว่คว้าไว้

จากข้อมูลพื้นที่ผู้ศึกษาพบว่าภายหลังจากคณะกรรมการวัดได้การจัดการประชุมตรงลานเวทีวัดซึ่งได้สรุปประเด็นสำคัญอยู่ 3 ประเด็นคือ

1. ประวัติศาสตร์ของชุมชน (ผู้ศึกษาได้กล่าวสรุปในบทที่ 2 แล้ว)
2. ประเพณีในรอบปีของชุมชน¹
3. และการอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพคลองแห

ภายหลังจากการสรุปประเด็นภายหลังการจัดงานเวทีลานวัด ผู้ศึกษาได้สังเกตว่าทางกลุ่มคณะกรรมการวัดได้จัดประชุมกันภายในอีกครั้งเพื่อที่จะได้ทำการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีท้องถิ่นในรอบปีของชุมชน นอกจากนั้นในที่ประชุมก็ได้ตั้งประเด็นไว้อย่างน่าสนใจ คือ การรื้อฟื้นวัฒนธรรมท้องถิ่นในอดีต โดยท่านเจ้าอาวาสวัดคลองแหได้ให้เหตุผลว่าปัจจุบันชุมชนคลองแหมีการขยายขยายมากยิ่งขึ้นไม่ว่าจะเป็นความพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น การคมนาคม สาธารณสุข เป็นต้น ทำให้ผู้คนต่างถิ่นอพยพเข้ามาอาศัยในชุมชนแห่งนี้เป็นจำนวนมาก ดังเห็นได้จากการขยายตัวของโครงการบ้านจัดสรร ประกอบกับความเป็นอยู่ของชุมชนเริ่มมีลักษณะเป็นปัจเจกมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนดูห่างเหินมากขึ้น ดังเห็นได้วันประเพณีทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา เข้าพรรษา ออกพรรษา ชาวบ้านต่างให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมทาง

¹ ตารางแสดงประเพณีและพิธีกรรมของชุมชนคลองแห

เดือน	พิธีกรรมในรอบปี	หมายเหตุ
มกราคม	ทำบุญปีใหม่	จัดงานบริเวณวัดคลองแห
กุมภาพันธ์	-	-
มีนาคม	มาฆบูชา มีการเวียนเทียน และกวนข้าวยาคุ	จัดงานบริเวณวัดคลองแห
เมษายน	สงกรานต์รดน้ำ และการรดน้ำดำหัว มหกรรมย้อนตำนานคลองแห	จัดงานบริเวณวัดคลองแหและ ตลาดน้ำคลองแห
พฤษภาคม	วิสาขบูชา และเวียนเทียน	จัดงานบริเวณวัดคลองแห
มิถุนายน	-	-
กรกฎาคม	เข้าพรรษา ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ เช่น หล่อเทียนเข้าพรรษา และอุปสมบท	จัดงานบริเวณวัดคลองแห
สิงหาคม	-	
กันยายน	-	
ตุลาคม	เทศกาลสารทไทย การแข่งเรือพาย	จัดงานบริเวณวัดคลองแห
พฤศจิกายน	ทำบุญกฐิน	
ธันวาคม	ลอยกระทงมหาบุญ	จัดบริเวณวัดและตลาดน้ำ

ศาสนาลดน้อยลง ท่านเจ้าอาวาสจึงมีความคิดว่าจะทำอย่างไรให้วัดกลับมาเป็นศูนย์กลางชุมชนอีกครั้ง ลุงจัด กรรมการวัดท่านหนึ่งได้กล่าวเพิ่มเติมในที่ประชุมว่า

ภายหลังจากการรวบรวมข้อมูลประเพณีท้องถิ่นจากชาวบ้าน จึงได้มีการจัดประชุมภายในกลุ่ม ต่างก็มีความคิดเห็นตรงกันว่าจะทำอย่างไรให้กิจกรรมภายในชุมชนกลับมาคึกครื้นอีกครั้งเหมือนในอดีต จึงมีความเห็นที่ตรงกันคือจัดงานแบบย้อนยุค เนื่องจากทางคณะกรรมการและเจ้าอาวาสเคยได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานวัฒนธรรมที่วัดแห่งหนึ่งในพัทลุง และวันที่ไปดูงานตรงกับงานกวนข้าวสวยทำให้เห็นบรรยากาศของงานเป็นลักษณะย้อนยุค คือมีชาวบ้านร่วมกันแต่งกายชุดไทยพื้นบ้าน และมีการแสดง การละเล่นดนตรีพื้นบ้าน ทำให้ทางกลุ่มคณะวัดคลองแหรู้สึกประทับใจและพึงพอใจ และที่ประชุมจึงมีความเห็นว่าการจัดกิจกรรมในรูปแบบย้อนยุค

จากข้อคิดเห็นดังกล่าวนำไปสู่การระดมความคิดเห็นทางวัฒนธรรมมีส่วนสำคัญในการสร้างความเป็นตัวตนของชุมชน ขณะเดียวกันกระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมซึ่งถูกกระทำจัดการโดยกลุ่มบุคคลเพียงบางกลุ่มนั้นคือกลุ่มคณะวัดคลองแห ซึ่งในส่วนนี้ผู้ศึกษาอธิบายให้เห็นภาพของกระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมชุมชนซึ่งมีรูปแบบการอ้างอิงประเพณีท้องถิ่นเก่าแก่ดั้งเดิมและการผลิตวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่โดยสะท้อนให้เห็นวิธีการดำเนินการของกระบวนการดังกล่าวตลอดจนความคิดเห็นของชาวบ้านจะสามารถเข้ามามีร่วมในกิจกรรมดังกล่าวอย่างไร

นอกเหนือจากกิจกรรมที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วทางคณะกรรมการวัดได้สอดแทรกกิจกรรมการเล่นของชาวบ้านในอดีต เช่นการเดินกะลา ก่อกองทราย รวมทั้งการขายอาหารพื้นบ้านโดยให้เหล่าบรรดาพ่อค้า แม่ค้าชาว หรือชาวบ้านบ้านจะต้องแต่งกายชุดไทยโบราณ และการแสดงสาธิตวิถีชีวิตของชาวบ้านในอดีตเช่น การสีข้าว ตำข้าว เป็นต้น จัดแสดงพิพิธภัณฑ์ตามซุ้มต่างๆ ซึ่งแสดงอุปกรณ์ เครื่องมือ การประกอบอาชีพของชาวบ้านในอดีต

ผู้ศึกษาได้พูดคุยกับป้าเอียดซึ่งอาศัยอยู่บริเวณหน้าวัดอัมพวันหรือวัดม่วง (ภายในเขตเทศบาล) และป้าเอียดก็ได้แต่งกายชุดไทยโบราณด้วย ป้าเอียดกล่าวว่า

รู้สึกประทับใจกับงานสงกรานต์ย้อนยุค โดยเฉพาะตรงซุ้มที่เขาตำข้าว
สีข้าวกัน เห็นแล้วรู้สึกย้อนไปสมัยก่อนที่ยังสาว ๆ ทำนา จึงรู้สึกค้นไม้คันมือ
เลยลองตำข้าวสักที่สองที่

ภายหลังจากการจัดงานสงกรานต์ย้อนยุคทางคณะกรรมการก็ได้ทำการประเมินในด้าน
ต่างๆ เช่นจำนวนผู้เข้าร่วม ความพึงพอใจและความประทับใจในกิจกรรมดังกล่าว ผลที่ออกมา
ค่อนข้างพึงพอใจ เพราะเป็นกิจกรรมแรกที่จัดรูปแบบย้อนยุค ขณะเดียวกันชาวบ้านก็ให้ความ
ร่วมมือเป็นอย่างดี

จะเห็นได้ว่ากาการจัดงานสงกรานต์ในแบบย้อนยุคในระยะแรกได้สะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึก
โหยหาอดีตของชุมชนที่แสดงออกผ่านทางวัตถุทางวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็น การแต่งกาย อาหาร
พื้นบ้าน กิจกรรมการเล่นพื้นบ้าน เป็นต้น ดังเห็นได้จากความรู้สึกของป้าเอียดที่มีความคิดถึง
หรือหวนถึงภาพความทรงจำในอดีตในการประกอบอาชีพ

ภายหลังจากนั้นเมื่อทางคณะกรรมการวัดเห็นว่าชาวบ้านต่างให้ความร่วมมือและเข้าไปมี
ส่วนร่วมในกิจกรรมท้องถิ่นเป็นอย่างดี ในอีกแห่งหนึ่งผู้ศึกษาสังเกตว่างานสงกรานต์ดังกล่าวในอดีต
ไม่เคยจัดงานแบบการจำลองย้อนยุคเห็นจะมีแต่พิธีกรรมทางศาสนาเป็นสำคัญ หากใครจะรดน้ำ
ดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ก็เกิดขึ้นเฉพาะในหมู่เครือญาติเท่านั้น เมื่อมีการปรับเปลี่ยนวิธีการนำเสนอ
โดยมีการจัดกิจกรรมเพิ่มเติมไม่ว่า จะเป็นการสาธิตการตำข้าว การเล่นพื้นบ้าน ล้วนแต่เป็นการ
จำลองภาพความโหยหาอดีตได้อย่างดียิ่งขึ้น

เมื่อเห็นว่าชาวบ้านให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดี ท่านเจ้าอาวาสและกลุ่มคณะกรรมการ
ต่างร่วมกันหารือว่า ควรที่จะจัดงานหรือกิจกรรมภายในชุมชนโดยจัดให้เป็นงานประจำปี และเป็น
งานที่เป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น ต่างก็ลงความเห็นว่าจะจัดงานกวนข้าวยาคุ เนื่องจาก
งานกวนข้าวยาคุเคยจัดเกิดขึ้นในอดีตและเมื่อกาลเวลาผ่านไปงานกวนข้าวยาคุดังกล่าวก็ไม่ได้
ปรากฏให้เห็นเด่นชัด ทำให้มีการจัดงานกวนข้าวยาคุซึ่งต่อจากวันมาฆบูชา โดยจัดขึ้นเป็นครั้งแรก
เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 49 วันสงกรานต์ย้อนยุค ซึ่งกิจกรรมภายในบริเวณวัดก็จะมี การทำบุญ
ตักบาตร ภายจากนั้นก็ได้มีการรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ในชุมชน ได้มีการเชิญ ผู้สูงอายุในชุมชน
เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม โดยผู้สูงอายุหลายๆท่านจะนั่งเก้าอี้ที่เรียงยาวตลอดตาม ซึ่ง
ตรงหน้าของผู้สูงอายุก็จะมีขันใหญ่ประมาณหนึ่งวางอยู่ เมื่อเริ่มพิธีชาวบ้านก็จะถือขันน้ำไปรดน้ำ
ผู้หลักผู้ใหญ่ พร้อมด้วยคำกล่าวให้โอวาท เช่น “ขอให้อยู่เย็นเป็นสุข” “มีแต่ความสุขความเจริญ”

เป็นต้น บรรยายศาสตร์ที่ลอบบอบวนด้วยกลิ่นน้ำปรุงหอม พร้อมด้วยเสียงดนตรีไทยจากคณะมโนราห์ คลองแห ที่เคล้าคลอทำให้บรรยากาศดูอบอุ่นมากขึ้น

นอกเหนือจากการทำบุญ สงน้ำพระ รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่แล้ว ยังได้สอดแทรกการละเล่นของชาวบ้านในอดีต เช่นการเดินกะลา ก่อกองทราย ฯ โดยให้ชาวบ้านที่เข้ามาร่วมกิจกรรมให้มีการแต่งกายชุดไทยโบราณ และการแสดงสาธิตวิถีชีวิตของชาวบ้านในอดีตเช่น การสีข้าว ตำข้าว เป็นต้น จัดแสดงพิพิธภัณฑ์ตามซุ้มต่างๆซึ่งแสดงอุปกรณ์ เครื่องมือ การประกอบอาชีพของชาวบ้านในอดีต

เมื่อเห็นว่าชาวบ้านให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดี ท่านเจ้าอาวาสและกลุ่มคณะกรรมการต่างร่วมกันหารือว่า ควรที่จะจัดงานหรือกิจกรรมภายในชุมชนโดยจัดให้เป็นงานประจำปี และเป็นงานที่เป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น ต่างก็ลงความเห็นกันว่า ควรจะจัดงานกวนข้าวยาคุ เนื่องจากงานกวนข้าวยาคุเคยจัดขึ้นในอดีต เนื่องจากสังคมของชาวคลองแหเคยเป็นสังคมชาวนามาก่อน ทำให้มีการจัดงานกวนข้าวยาคุซึ่งต่อจากวันมาฆบูชา เนื่องจากสมัยก่อนชาวภาคใต้ นิยมทำกันที่วัดทุกปีในเดือน 6 บ้าง เดือน 10 บ้าง โดยถือเอาระยะที่ข้าวแตกรวง ผลิเมล็ดพองเป็นน้ำนม แต่ภายหลังหันมานิยมทำกันในวันขึ้น 13 ค่ำ และ 14 ค่ำเดือน 3 ต่อเนื่องกับวันมาฆบูชา ชาวได้นิยมเรียกสั้นๆ “ข้าวยาคุ”¹

¹หากเรามองย้อนประวัติศาสตร์พิธีกวนข้าวยาคุก็จะพบว่าประเพณี กวนมธุปายาสยาคุ เชื่อกันว่าแต่เดิมนั้นกระทำโดยพราหมณ์ ตามความเชื่อในศาสนาพราหมณ์เพราะพระพุทธรูปศาสนาเกิดขึ้นทางกลางอิทธิพลพราหมณ์ซึ่งเกิดขึ้นก่อน เมื่อมีพราหมณ์จำนวนมากเปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนา ก็นำเอาพิธีการต่างๆ ซึ่งตนเคยทำมาปฏิบัติต่อไปด้วยความเคยชิน พระพุทธองค์ทรงเห็นว่า พิธีการทางศาสนาพราหมณ์บางพิธีนั้นไม่ทำให้เสียหายแก่ผู้ปฏิบัติ กลับทำให้เกิดความศรัทธาในความดีงามและบำรุงกำลังใจ ก็ไม่ทรงห้ามการปฏิบัติกิจเหล่านั้นแต่ประการใด ดังนั้นพุทธศาสนิกชนสมัยหลังๆมา จึงพบว่า ประเพณีพราหมณ์เข้ามาปะปนอยู่ในพุทธศาสนาบางครั้งก็ไม่ว่าในขั้นต้น นั้นเป็นประเพณีอันเนื่องด้วยศาสนาพุทธ หรือศาสนาพราหมณ์กันแน่

ที่ มาของประเพณีกวนมธุปายาสยาคุนั้น มีผู้สันนิษฐานต่างกันออกไปเป็น 2 แนว คือ

แนวแรก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงกล่าวไว้ในพระราชพิธีสิบสองเดือนว่า ประเพณีนี้มีที่มาปรากฏอยู่ในพระคัมภีร์ธรรมบทแห่งหนึ่ง และในคัมภีร์ มโนปุรณิกอีกแห่งหนึ่ง ทั้งสองคัมภีร์มีเนื้อหาตรงกันว่า พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงบุพชาติของ อัญญาโกณฑัญญะ ผู้ซึ่งมีความประสงค์อันแน่วแน่ที่จะศึกษาธรรมเพื่อให้บรรลุพระอรหันต์ก่อน ผู้อื่น จุดมุ่งหมายในการแสดงของพระพุทธองค์ ก็เพื่อที่จะให้พระภิกษุ ได้ฟังพระองค์ได้แสดงว่า เมื่อพระพุทธวิปัสสิอุบัติขึ้นในโลก มีภุมมพิสองคนพี่น้อง คนพี่ชื่อ มหาภาพ ส่วนคนน้องชื่อว่า จุลภาพ ทั้งสองทำข้าวสาลีในนาแปลงเดียวกัน เมื่อข้าวกำลังจะออกรวง (ท้อง) จุลภาพไปในนา เอาท้องข้าวที่นั้นมากินก็รู้ว่าหวานอร่อยมาก เลยจะเอาข้าวที่นั้นไปถวายพระภิกษุ จึงไปบอกพี่ชาย พี่ชายไม่เห็นด้วย อ้างว่าไม่มีใครเคยทำ ทำไปก็สูญเสียข้าวไปเปล่าๆ แต่จุลภาพก็รีบเร้าอยู่ทุกวัน จนมหาภาพไม่พอใจมากขึ้นทุกที ใน

ที่สุดก็แบ่งนาออกเป็น 2 ส่วน แบ่งกันคนละส่วน จุลกาฬให้ชาวบ้านช่วยเก็บข้าวของตน ซึ่งกำลังตั้งท้องนั้นไปเผา แล้วต้มด้วยน้ำนมสด ไม่มีน้ำปะปนเลย ผสมเนยใส น้ำผึ้ง น้ำตาลกรวด เป็นต้น นำไปถวายพระพุทธองค์และพระสาวก โดยอธิษฐานว่า ผลทานนั้นจงเป็นเครื่องให้ตนบรรลุธรรมวิเศษก่อน

คนทั้งปวง เมื่อจุลกาฬทำทานแล้วกลับไปดูนา เห็นเต็มไปด้วยข้าวสาธิตก็ยินดีเป็นยิ่งนัก หลังจากนั้นก็ทำบุญในวาระต่างๆอีก รวม 9 ครั้ง จุลกาฬซึ่งมาเป็นพระอัญญาโกณฑัญญะ ก็ทำทานและมีความมุ่งมั่นเช่นเดิม มาตลอด จนในที่สุดก็ได้บรรลุพระอรหันต์ก่อนพุทธสาวกทั้งปวง จึงน่าจะสันนิษฐานได้ว่า ประเพณีการกวนข้าวมธุปายาส น่าจะเนื่องมาจากอรรถกถาที่กล่าวมาแล้วนี้

แนวที่สอง เป็นความเชื่อของชาวนคร ซึ่งเป็นความเชื่อที่เนื่องกับพระพุทธศาสนาเช่นกัน เป็นความเชื่อที่สอดคล้องกับพุทธประวัติ ตอนที่นางสุชาดา ถวายข้าวมธุปายาส ก่อนอภิสมโพธิกาล ดังหลักฐานที่ปรากฏในพุทธประวัติเล่ม 1 ปริมกาล ปรีเฉพที่ 5 ตอนหนึ่งว่า

ในเช้าวันนั้น นางสุชาดา บุตรีภุมมพินายใหญ่แห่งชาวบ้านเสนานิคม ณ ตำบลอุรุเวลา ประราธนาจะทำการบวงสรวงเทวดา หุงข้าวมธุปายาส คือ ข้าวสุก หุงด้วยน้ำนมโคล้วนเสร็จแล้วจัดลงในถาดทอง นำไปที่โพธิพิณู เห็นพระมหาบุรุษนั่งอยู่ สำคัญว่าเทวดา จึงน้อมข้าวมธุปายาสเข้าไปถวาย ในเวลานั้นบาตรของพระองค์เผอิญอันตรธานหาย พระองค์จึงทรงรับข้าวมธุปายาสนั้นทั้งถาดด้วยพระหัตถ์แล้วทอดพระเนตรแลดูนาง นางทราบพระอาการ จึงทูลถวายทั้งถาดแล้วกลับไป พระมหาบุรุษทรงถือถาดข้าวปายาสเสด็จไปสู่ท่าแห่งแม่น้ำเนรัญชรา ทรงแล้วเสวยข้าวปายาสหมดแล้ว ทรงลอยถาดเสียในกระแส

หลังจาก พระองค์ ทรงเสวยข้าวมธุปายาสของนางสุชาดาแล้ว ก็ทรงบรรลุอภิสมโพธิญาณในคืนนั้นเอง เหตุนี้ชาวพุทธโดยทั่วไปในเมืองนครจึงเชื่อกันว่า ข้าวมธุปายาสนี้เองที่ส่งผลให้พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ จึงเห็นข้าวมธุปายาสเป็นของดีพิเศษที่บันดาลความสำเร็จได้อย่างเอก เพราะเห็นว่าเมื่อพระพุทธองค์ทรงเสวยข้าวมธุปายาสแล้วทำให้พระองค์เห็นแจ้ง ในธรรม แสดงว่าข้าวมธุปายาสช่วยเพิ่มพูนพลัง จึงก่อให้เกิดปัญญา สมองแจ่มใสปลอดโปร่งเป็นอย่างยิ่ง จึงเห็นได้ว่า ข้าวมธุปายาสก็คือยานานวิเศษนั่นเอง

ด้วยความเชื่อดังกล่าวนี้ ประเพณีกวนมธุปายาสยุคจึงเป็นประเพณีที่ชาวนครปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างแน่นแฟ้น

แต่เดิมนั้นการกวนข้าวมธุปายาส มักจะทำกันในเดือนสิบบ้าง เดือนหกบ้าง แต่ปัจจุบันนี้ทำกันในวันขึ้น 13 ค่ำ และขึ้น 14 ค่ำเดือน 3 การกระทำนั้นแต่เดิมใช้ผู้หญิงพราหมณ์และเชื้อพระวงศ์ผู้หญิง ซึ่งเป็นพรมจารีเป็นผู้กวน แต่ต่อมาไม่ได้ยึดถือในเรื่องนี้กันนัก ซึ่งในปัจจุบันนี้ชาวเมืองมักจะหาเครื่องปรุงมาร่วมกันกวนที่วัด แทนที่จะเป็นตามบ้านเรือนของแต่ละคน (สมปราชญ์

อัมมะพันธุ์ 2548: 70-73)

จากบรรยากาศงานกวนข้าวยาคุซึ่งได้รับการตอบรับจากชาวบ้านเป็นอย่างดี และชาวบ้านร่วมใจกันแต่งกายชุดไทย ขณะเดียวกันก็ได้รับความร่วมมือจากทางเทศบาลและจากตัวแทนชุมชนถึง 22 ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกวนข้าวยาคุ

เมื่อผู้ศึกษาได้สอบถามกับท่านเจ้าอาวาส เกี่ยวกับประเด็นสาเหตุที่เลือกประเพณีกวนข้าวเนื่องจาก ท่านเจ้าอาวาสกล่าวว่า

“ได้ไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดการวัฒนธรรม ณ วัดแห่งหนึ่งของพัทลุง จึงได้เห็นบรรยากาศการจัดงานกวนข้าวทำให้เห็นว่าอยากจะทำที่วัดดูบ้าง เนื่องจากในอดีตมีพิธีกวนข้าวเคยเกิดขึ้นในชุมชนในสมัยวัยเด็กแต่พอกาลเวลาผ่านไปพิธีดังกล่าวไม่เห็นอีกเลย จึงได้ปรึกษากับทางคณะกรรมการวัด และได้ทดลองจัดดูครั้งแรกเมื่อปีพ.ศ.2549 ผลก็คือได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจึงได้นำรูปแบบบรรยากาศแบบย้อนยุคของคนสมัยก่อนเพื่อที่จะสะท้อนภูมิปัญญาของชาวบ้านในอดีต”

จากนั้นทางคณะกรรมการวัดได้จัดงานกวนข้าวโดยมาตลอดจนกลายเป็นงานประจำปี แต่จะสังเกตได้ว่าครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 จัดขึ้นโดยทางคณะกรรมการวัดเป็นผู้ดูแลจัดการงานกวนข้าว ยาคุทุกอย่าง แต่เมื่อครั้งที่ 3 และ 4 เป็นการจัดงานร่วมกันระหว่างคณะกรรมการวัดและเทศบาลเมืองคลองแห ซึ่งผู้ศึกษาได้ยกตัวอย่างงานกวนข้าวยาคุครั้งที่ 4 คณะกรรมการวัดคลองแหและเทศบาลเมืองได้ ร่วมจัดกิจกรรมโดยใช้ชื่อว่า “สืบ สานประเพณี กวนข้าว มธุปายาส” ประจำปี 2552 ณ วัดคลองแห ในวันมาฆบูชา 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ 2552 เปิดโอกาสให้ประชาชนกวนข้าว และประกอบพิธีร่วมกัน พร้อมกิจกรรมการเล่นวัฒนธรรมพื้นบ้าน การแสดงของหนังตะลุง การแต่งกายย้อนยุค ประกวดธิดาพรหมจารี การตำข้าวเม้า เพื่อการสืบสานวัฒนธรรมและการอนุรักษ์ให้คงอยู่สืบไป

บรรยากาศของงาน ยามเย็น ณ ลานวัดคลองแหคลาคล่ำด้วยผู้คนที่มีใจกันมาร่วมงานประเพณี กวนข้าวยาคุ และบริเวณลานว่างใกล้รั้วโพธิ์ วางโต๊ะไม้เรียงแถวข้างบนมีกระทายชูดมะพร้าววางเรียงราย รอคอยที่จะขึ้นไปร่วมสนุก รื้อฟื้นความหลังครั้งที่บ้านยังใช้กระทายชูดมะพร้าว และได้ใช้มะพร้าวมาเป็นเครื่องประกอบในการกวนข้าวยาคุ บนเวทีนอกจากจะมีกรกล่าว ประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆแล้ว นอกจากนั้นยังมีกิจกรรมเวทีที่น่าสนใจคือการร้องเพลงบอก งานกวนข้าวมธุปายาส บนเวทีใหญ่ของคณะครูชัย เหล่าสิงห์ และคณะ

มีตัวแทนชุมชนทุกชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมกวนข้าวมธุปายาสถึง 16 กระทะ ก่อนเปิดงานมี พิธี การสวดชัยมงคลเพื่อเพิ่มความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนั้นชุมชนต่างๆได้ร่วมกันจัด

กิจกรรมการอนุรักษ์โดยในแต่ละ ชุมได้ร่วมกันแต่งกายย้อนยุค การดำ “ข้าวเม้า” ร่วมกัน ซึ่งเป็นข้าวสำหรับผสมส่วนหนึ่งในการกวนข้าว

จะเห็นได้ว่ากระบวนการรื้อฟื้นทางวัฒนธรรมซึ่งถูกกำหนดขึ้นโดยกลุ่มบุคคลหนึ่งนั้นคือกลุ่มคณะวัดคลองแหที่ได้มีการคัดเลือกวัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งเดิมนำมารื้อฟื้นและแปรรูปวัฒนธรรมประกอบกับการนำเสนอเป็นกลายเป็นงานประจำปีของชุมชนคลองแห ดังเช่นงานกวนข้าวยาคุน นอกเหนือจากพิธีกรรมที่สะท้อนให้เห็นความสำคัญของศาสนาแล้ว ยังได้ถูกสร้างเป็นพื้นที่การแสดงบทบาทของชุมชน ดังเห็นได้จากการกวนข้าวในแต่ละกระทะก็จะมีตัวแทนของชุมชนต่างเข้ามามีส่วนร่วม แต่เมื่อมีการขยายงานดังกล่าวจนกลายเป็นงานประจำปีโดยเฉพาะครั้งหลังก็จะมีหน่วยงานทางเทศบาลเข้ามามีส่วนร่วมด้วยผู้ศึกษามองว่าการที่เทศบาลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าวเพื่อที่จะสร้างฐานเสียงให้กับตนเอง ขณะเดียวกันวัดเองก็ได้ผลประโยชน์เพราะมีหลายหน่วยงานเข้ามามีส่วนร่วมประกอบกับสร้างฐานความสัมพันธ์ที่ดีกับกลุ่มภายนอก

ในส่วนต่อไปผู้ศึกษาอธิบายให้เห็นถึงกระบวนการผลิตสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ของชุมชนนั้นก็คือการจัดตั้งคณะมนิราห์คลองแหโดยผู้ศึกษาได้สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการดำเนินการว่ามีลักษณะความเป็นมาอย่างไร และชุมชนโดยเฉพาะมีความคิดเห็นอย่างไรต่อการจัดตั้งคณะมนิราห์ดังกล่าว

การจัดตั้งศูนย์ฝึกมนิราห์

ภายหลังท่านเจ้าอาวาสได้จัดตั้งวัฒนธรรมศิลปะพื้นบ้านนอกจากจะเน้นกระบวนการรื้อฟื้นทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแล้วจนปรากฏออกมาเป็น งานประจำปีกวนข้าวยาคุนของชุมชนคลองแหท่านเจ้าอาวาสจึงมีความคิดที่อยากจะให้มีกิจกรรมท้องถิ่นบางอย่างที่สามารถดึงดูดกลุ่มเยาวชนในท้องถิ่นเข้ามาส่วนร่วมในกิจกรรม เพราะอยากให้มีการสืบสานทางวัฒนธรรมประกอบกับกิจกรรมดังกล่าวสามารถสร้างเอกลักษณ์ให้กับชุมชน ท่านเจ้าอาวาสจึงได้ร่วมกันปรึกษากับคณะกรรมการวัดซึ่งมีความเห็นพ้องกันที่จะจัดตั้งศูนย์ฝึกมนิราห์เนื่องจากเห็นว่าสามารถก่อรูปเป็นรูปธรรมได้ชัดเจนที่สุดประกอบกับมีบุคลากรที่สามารถให้ความร่วมมือได้เป็นอย่างดี โดยเริ่มจากการหาครูมนิราห์ที่เป็นนิราโรงครู คุณลุงจัด หนึ่งในคณะกรรมการวัดได้แนะนำครูกิ้น เรือนแก้ว อายุ 60 ปี ท่านอาศัยอยู่ ต. น้ำน้อย อ. หาดใหญ่ซึ่งในอดีตครูกิ้นเป็นหนึ่งในสมาชิกคณะมนิราห์เยื้องมาก่อนและท่านก็ได้เล่าเรื่องราวในอดีต ครูเยื้อง เล่าว่า

เมื่อก่อนก็เล่นประสาเด็กวิ่งไปวิ่งมา และเผชิญสมัยก่อนยังไม่มีทีวี ไม่มีละคร ให้ดูเหมือนทุกวันนี้ ตามแม่ไปดูมโนราห์ตามแถวงานวัด แล้วเราก็เห็นว่า คำ ร่ำสวยอยากทำให้ได้แบบนั้นบ้าง ก็เลยติดตามไปดูมโนราห์ “เยื้อง” เมื่อจบป. 4 ก็เลยลองไปสมัครตอนแรกเค้าจะไม่รับ แต่พอดีตาเยื้องก็ให้ลองฝึกแล ฝึก จนได้ออกงาน

และลุงชมนักดนตรีคณะมโนราห์คลองแหก็ได้อ่านเพิ่มเติมว่า “ในอดีตคณะดังกล่าวมี ชื่อเสียงมากจนทางวัดคลองแหหรือชาวบ้านต่างว่าจ้างให้จัดแสดงตามงานบวชหรืองานบุญต่างๆ” เมื่อได้ครูสอนมโนราห์แล้วจากนั้นก็ได้จัดหานักดนตรีซึ่งทางคณะกรรมการได้การค้นหาคณากรที่สามารถเล่นดนตรีไทยได้หรือมีประสบการณ์ในการแสดงดนตรีมโนราห์หรือดนตรีไทยมาก่อน ลุง จัดได้แล้วว่า

ก็ได้เริ่มติดต่อจัดหานักดนตรีโดยเน้นคนในท้องถิ่น และได้มีการพูดคุยกับลุง ชม ในอดีตลุงชม ท่านเคยเล่นดนตรีไทยมาก่อนจากนั้นก็ชักชวนคนอื่นๆ ให้ มาร่วมวง ประกอบด้วยลุงอ้อมตีโหม่ง ลุงชมตีกลอง ลุงโสภณ เป่าปี่ ลุงสมพร กับลุงช่วยเล่นซอ

คณะนักดนตรีมโนราห์ซึ่งมีพ่อของผู้ศึกษาร่วมด้วยนั้นในอดีตผู้ศึกษาเห็นพ่อเล่นสีซอดัง เป็นประจำโดยเฉพาะตอนเย็นพลบค่ำพร้อมกับเสียงของแม่ผู้ศึกษาตะโกนตามมาว่า “ให้หยุดเล่น” โดยให้เหตุผลว่าชอบเล่นเพลงงานศพ เป็นอับมงคลในบ้าน แต่ส่วนใหญ่ท่านจะเล่นบ่อยมากในตอน ที่แม่ของผู้ศึกษาไม่อยู่บ้านหรือมีธุระเกี่ยวกับกิจกรรมกลุ่มแม่บ้านชุมชน เช่นงานศพ งานการกุศล ต่างๆ ในอดีตผู้ศึกษามีความสนใจที่จะเล่นดนตรีไทยเคยให้พ่อสอนซอดังเพื่อใช้ในการสอบดนตรี ในวิชาการเรียนการสอนที่โรงเรียน แต่ภายหลังจากนั้นผู้ศึกษาเองก็ไม่ได้จับมาเล่นอีกเลย เคยมี การพูดคุยสอบถามว่าพ่อฝึกเล่นดนตรีไทยมาจากครูท่านไหน คณะดนตรีที่ไหน ซึ่งคำตอบที่ได้ กลับมาคือการมาจากกลุ่มเพื่อนๆ ที่ช่วยกันสอนและเรียนรู้แบบครูพักลักจำ เนื่องจากในอดีตภาย หลังจากการทำนา ทำไร่ ทำสวน กลุ่มผู้ชายมักจะรวมกลุ่มกันเล่นดนตรีไทยในวันว่าง ซึ่งพ่อของผู้ ศึกษาก็มีความสนใจและเล่นดนตรีไทยมาตั้งแต่วัยรุ่นจนมาถึงปัจจุบัน

หลังจากนั้นคณะนักดนตรีมโนราห์ก็ได้ร่วมซ้อมกันโดยจะซ้อมกันตอนเย็นบริเวณลานวัด จากนั้นเมื่อสามารถเล่นเป็นเพลงได้ ทางเจ้าอาวาสก็ได้เปิดตัวคณะมโนราห์คลองแหพร้อมกันนั้นก็เปิดรับสมัครเด็กอายุระหว่าง 6-12 ปี เข้าร่วมอบรมการแสดงมโนราห์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กในชุมชนที่ต่างให้ความร่วมมือและมีความสนใจ และได้มีการจัดคัดเลือกเด็กที่มีความสามารถในการรำ เพื่อที่จะออกแสดงภายในกิจกรรมประเพณีของวัด เช่น งานย่อนตำนานคลองแห มักจะมีการแสดงมโนราห์ด้วย ผู้ศึกษาก็ได้พูดคุยกับลุงชมหัวหน้าคณะมโนราห์คลองแห ก็ได้เล่าถึง การแสดงในช่วงแรกๆมักจะประสบปัญหาเช่นความพร้อมเพียงในการรำหรือแม้แต่การเล่นดนตรีก็อาจจะมีการผิดเพี้ยนอยู่บ้าง ก็ได้มีการปรับเพื่อให้ดีขึ้น และการแสดงในช่วงที่ก่อตั้งวงนั้นมักจะมีงานศพ

ภายในชุมชนโดยทางวัดได้จัดการแสดงให้ทางญาติพี่น้องเจ้าภาพศพให้ชมการแสดงฟรี และภายหลังจากนั้นก็ซ้อมมาเรื่อยๆโดยจะซ้อมในช่วงเย็นวันศุกร์ถึงวันอาทิตย์ เหตุที่เป็นช่วงเย็นคือเพื่อให้เด็กมีเวลาเตรียมตัวหลังเลิกเรียนสามารถที่จะเข้ามาซ้อมได้และซ้อมวันละประมาณ สามชั่วโมง ขณะเดียวกันลุงคิ่น(ครูฝึกสอน)ก็ได้กล่าวช่วงซ้อมแรกๆ ค่อนข้างหนักใจพอสมควรเนื่องจากมีเด็กจำนวนมากให้ความสนใจ จนพื้นที่บริเวณลานวัดเต็ม ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเด็กเล็กๆ เด็กเหล่านี้ก็จะมีอาการดี้อ สอนไม่จำ เล่นบ้าง ๆ ถ้าหากหลงโทษโดยการตีก็เกรงใจผู้ปกครองที่มานั่งชมหรือเชียร์ลูกตัวเอง ก็เลยอาศัยแบบทดสอบ โดยจะการให้คะแนน และดูความอดทนของเด็ก และเมื่อผ่านไปสักประมาณหนึ่งเดือน เด็กที่มาร่วมซ้อมก็ลดจำนวนลงประมาณ ยี่สิบกว่าคน เมื่อเหลือ จำนวนน้อยก็ได้มีการแบ่งเกรดตามอายุ หรือถ้าเด็กคนไหนหัวไวจำท่ารำได้เก่งก็จะไปอยู่อีกเกรดหนึ่งโดยลุงชมเรียกเด็กกลุ่มนี้ว่า กลุ่มเด็กหัวหมอ ซึ่งก็มีหน้าที่สอนให้กับกลุ่มเด็กในระดับที่ต่ำกว่า จากนั้นครูคิ่นก็ได้ทำการคัดเลือกเด็กเพื่อใช้ในการแสดง ขณะเดียวกันผู้ศึกษาก็ได้พูดคุยกับน้องน้ำ(พันธิwa เรื่องสุวรรณ)ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลุ่มนักแสดงมโนราห์รุ่นแรก ที่ได้เข้าร่วมอบรม น้องน้ำก็ได้เล่าว่า ช่วงที่ได้เปิดอบรมฝึกสอนมโนราห์ช่วงแรกๆ ลุงอ้อม(นักดนตรีวงมโนราห์คลองแห)ซึ่งเป็นลุงของน้องน้ำได้ชักชวนน้องน้ำเข้ามาร่วมฝึกมโนราห์ ซึ่งโดยส่วนตัวของน้องน้ำเองก็มีความสนใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นและการแสดงมโนราห์

การฝึกในช่วงแรกๆค่อนข้างมีปัญหาในเรื่องของเวลาเพราะตอนนั้นเป็นช่วงจบป.6 เตรียมตัวจะเข้าม.1 ทำให้บางครั้งไม่สามารถมาซ้อมได้บ่อยเนื่องจากติดเรียนพิเศษบ้าง บางครั้งก็เป็นความขี้เกียจของตัวเอง แต่ก็ด้วยคำชักชวนของลุงก็ทำให้เกิดความขยันที่จะมาซ้อมและบางครั้งก็นำไปฝึกที่บ้าน จนได้รับคัดเลือกแสดงมโนราห์ งานการแสดงในช่วงแรกๆ คืองานศพภายในวัด

จากนั้นก็ได้มีการเปิดตัวคณะมโนราห์อย่างเป็นทางการในช่วงการจัดงานย่อนตำนานคลองแหซึ่งจัดโดยวัดคลองแห ปีพ.ศ. 2550 ซึ่งก็ได้การต้อนรับเป็นอย่างดีภายในชุมชน และ

เทศบาลเมืองคลองแหได้เข้ามามีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ จัดโครงการฝึกรำโนราห์ให้เด็กนักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ ในพื้นที่ ร่วมสืบสานวัฒนธรรมภาคใต้ที่ศูนย์ฝึกรำโนราห์ วัดคลองแห อ.หาดใหญ่ เด็ก ๆ ทั้งหญิงและชายเข้าร่วมฝึกเรียนรำโนราห์ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญของชาวใต้ เพื่อสืบสานวัฒนธรรมการแสดงรำโนราห์ โดยมีเด็ก ๆ ตามโรงเรียนต่าง ๆ ในพื้นที่ ทั้งระดับประถมศึกษา ไปจนถึงมัธยมศึกษาให้ความสนใจเข้าร่วมในการฝึกรำโนราห์มากกว่า 50 คนการเรียนการสอนจะใช้เวลาในช่วงเย็นของวันศุกร์ เสาร์ และอาทิตย์ เป็นช่วงการฝึกรำโนราห์ โดยมีครูผู้เชี่ยวชาญ และใช้วิธีการให้รุ่นพี่ฝึก รุ่นน้องให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้วิธีการรำโนราห์อย่างถูกต้อง สวยงาม และสามารถสอนเยาวชนรุ่นหลังได้ต่อ ๆ ไป จนทำให้เด็ก ๆ มีสำนึกรักวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของท้องถิ่น รักถิ่นฐาน และพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์การรำโนราห์เอาไว้สืบสานเป็นมรดก

จะเห็นได้ว่าการผลิตวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่เช่นการจัดตั้งคณะโนราห์ถือได้ว่าเป็นการวัฒนธรรมที่ใหม่สำหรับชุมชนเพราะเมื่อมองในอดีตไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ซึ่งในระยะหลังทางคณะกรรมการวัดพยายามเชิดชูการแสดงมโนราห์ดังกล่าวโดยผ่านการจัดงานแสดงทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนเพื่อที่จะสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนคลองแห

จะเห็นได้ว่ากระบวนการหรือฟื้นฟูทางวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งถูกกำหนดโดยกลุ่มคณะกรรมการวัดคลองแหที่พยายามหรือฟื้นฟูรูปแบบวัฒนธรรมที่เก่าแก่นั้นคือการกวนข้าวยาคุและการผลิตวัฒนธรรมนั้นคือการจัดตั้งคณะโนราห์ ซึ่งการทำของกลุ่มบุคคลดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนคลองแหมีรากเหง้าและฐานวัฒนธรรมที่เก่าแก่ เพียงแต่นำมาปรุงแต่งและผลิตขึ้นมาใหม่ให้สามารถรับใช้กับสถานการณ์ชุมชน

นอกจากนั้นประเพณีประติษฐานนำไปสู่การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม นอกเหนือจากนั้นกระบวนการผลิตทางวัฒนธรรมยังนำไปสู่ การคัดเลือก การกลั่นกรอง เลือกที่จะนำเสนอบางส่วนและปกปิดบางส่วน เพื่อให้เนื้อหาที่สื่อออกไปสามารถสร้างความชอบธรรมให้กับกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

เมื่อผู้ศึกษาได้ลงพื้นที่กลับไปพบว่า งานมหรหรรรมย่อนตำนานคลองแหซึ่งจัดครั้งแรก เมื่อปีพ.ศ. 2549 มีการจัดการแสดงวัฒนธรรมต่างของท้องถิ่นตลอดจน การจำลองกิจกรรมต่างๆ ในแบบย้อนยุค และบรรยากาศของงานจากการสังเกตการณ์มีผู้ร่วมงานโดยประมาณ กว่า 1.000 คนที่เข้าร่วมกิจกรรมงานย่อนตำนานโดยส่วนใหญ่มักจะเป็นครอบครัวหรือมีผู้สูงอายุ ขณะเดียวกันผู้ศึกษาได้มีโอกาสร่วมงานดังกล่าว เมื่อสอบถามป้าท่านหนึ่งถึงเพื่อทราบความรู้สึกงานดังกล่าว ป้าม้วย ก็ตอบว่า “ผู้คนเยอะแยะดี มีการแสดงมโนราห์ และการแสดงอื่นๆ รวมทั้งมีการสาธิตกวน

ข้าว ซึ่งหาได้ยากมากในปัจจุบัน และเป็นการย้อนรำลึกถึงอดีตที่ชาวบ้านต่างเข้ามาดูมหรสพกันที่วัด” สอดคล้องกับป่าเริ่มกล่าวว่า “มีขนมโบราณในอดีตมากมาย ไม่ว่าจะเป็นขนมชั้น ขนมเจาะหู ฯ ซึ่งปัจจุบันหาซื้อได้ยาก”

จะเห็นได้ว่าเมื่อสอบถามกลุ่มผู้สูงอายุก็มักจะได้คำตอบที่เหมือนกันคือการจัดงานย้อนตำนานคลองแหได้สะท้อนให้เห็นการรำลึกถึงวิถีชีวิตอดีตถึงแม้ว่าจะไม่ใช่ภาพรวมทั้งหมดที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตในอดีตแต่การจัดงานดังกล่าวก็ได้สะท้อนภาพบางส่วนที่สามารถเติมเต็มความเป็นอดีตในชุมชนได้เป็นอย่างดีในส่วนต่อไปผู้ศึกษาได้ศึกษาถึงกระบวนการก่อนที่จะมาเป็นละครเวทีย้อนตำนานคลองแหว่ามีการผลิตอย่างไรประกอบกับงานมหรสพย้อนตำนานคลองแหมีการช่วงชิงความหมายกันอย่างไร ระหว่างกลุ่มทางวัดและทางเทศบาล

ก่อนที่จะกลายเป็นละครเวทีทางคณะกรรมการวัดและท่านเจ้าอาวาสเห็นพร้อมต้องกันว่าการแสดงละครเวทีเป็นอีกวิธีการหนึ่งในการเล่าเรื่องหรืออธิบายประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี และคุณลุงจัด เห็นว่า “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นถ้าหากไม่นำมาเผยแพร่หรือบอกเล่าก็จะไม่มีประโยชน์อะไร ซึ่งอาจจะกลายเป็นแค่กระดาษเปล่าๆ ซึ่งเราไม่สามารถเรียนรู้ได้ หรือรับรู้ความเป็นมาของอดีตได้”

ทางคณะกรรมการและเจ้าอาวาสได้ร่วมมือกับคณะครูจากโรงเรียนบางกล่ำวิทยา ได้ร่วมมือกันเขียนบทละคร และ จัดการแสดงต่างๆ ซึ่งตัวละครโดยหลักส่วนใหญ่มาจากกลุ่มนักเรียนโรงเรียนบางกล่ำวิทยาและชาวบ้านคลองแหบางส่วนโดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้านชุมชนคลองแหร่วมกันแสดงละครเวทีย้อนตำนานคลองแห

จะเห็นได้ว่าการแสดงในละครเวทีในครั้งหนึ่งนั้นได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่ายทั้งจากคณะกรรมการวัด และกลุ่มครูบางกล่ำ โดยทางกลุ่มคณะกรรมการวัดได้นำเสนอเค้าโครงเรื่องตำนานคลองแหดังเช่นที่กล่าวแล้วในประวัติศาสตร์ชุมชนให้ทางกลุ่มครูบางกล่ำ¹ ที่เข้ามาเขียนบทละครเวที เนื้อหาหลักของละครเวทีเน้นการสร้างความเป็นชุมชน โดยแสดงให้เห็นประวัติความเป็นมาของชุมชน นอกเหนือจากนั้นยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและศาสนาพุทธที่สะท้อนให้เห็นการออกเดินทางแสวงบุญของกลุ่มหนึ่งเพื่อที่จะนำสิ่งของไปถวายในการสร้างพระธาตุ แต่มีเหตุบังเอิญทำให้ไม่สามารถไปได้ทันเวลาสร้างพระธาตุ เมื่อทราบข่าวว่าพระธาตุได้สร้างเสร็จแล้ว จึงได้มีการนำของที่ถวายเป็นดั่งกล่าวนำมาฝังไว้ จึงกลายเป็นที่มาของชุมชนคลองแห

¹ กลุ่มครูบางกล่ำนำโดย นายสินทร์ จันคง ซึ่งได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าวโดยการซื้อเชิญจากนาย คม อินทมน หนึ่งในคณะกรรมการวัด ซึ่งเห็นว่าทางนายสินทร์ จันคงซึ่งเป็นครูในโรงเรียนบางกล่ำวิทยาและมีประสบการณ์ในการทำละครเวทีกับทางโรงเรียนมาก่อน จึงอยากให้เข้ามามีส่วนร่วม

ประกอบกับเมื่อผู้ศึกษาได้สอบถามกับคณะกรรมการวัดท่านหนึ่ง ว่าเหตุใดจึงเลือกนำเสนอประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในลักษณะดังกล่าว ก็ได้คำตอบว่า เพื่อที่จะให้ชุมชนมีแหล่งที่มาและมีความเป็นมาของชุมชนที่เหมาะสมคือ มีการอ้างอิงเกี่ยวกับตำนานพระธาตุ ทำให้เห็นว่าชุมชนคลองแหมีความเกี่ยวข้องกับตำนานพระธาตุในการจัดสร้างพระบรมธาตุ

ขณะเดียวกันความคิดเห็นของชาวบ้านที่มานั่งชมละครเวทีนอกจากจะรู้สึกประทับใจแล้วยังเป็นให้รับทราบความรู้เกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ชุมชน จนทำให้บางครั้งเมื่อผู้ศึกษาได้ไปพูดคุยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์คลองแหกับชาวบ้านบางท่านก็ได้รับตอบในลักษณะเช่นเดียวกับเนื้อเรื่องละครเวที จะเห็นได้ว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมื่อถูกนำมาผลิตเป็นละครเวที ก็จะกลายเป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม แต่ขณะเดียวกัน เนื้อเรื่องก็ได้ถูกคัดสรร อ้างอิงถึงอดีต โดยการกระทำของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง นอกจากนั้นประวัติศาสตร์ถูกทำให้กลายเป็นสินค้าภายใต้ตรรกะของการบริโภคในทุนนิยม โดยผ่านกระบวนการเลือกสรร และผลิตซ้ำในสิ่งที่ขายได้ ตัดทอน เก็บกด ปิดกั้น บางสิ่งให้เลือนหายไปด้วยอำนาจของการทำให้ปรากฏและการหายไปไม่ได้รับการเสนอ ขณะเดียวกันภายใต้บริบทสังคมนิยมในปัจจุบันที่ยอมรับในเรื่องความหลากหลายในด้านต่างๆและบทบาทของประวัติศาสตร์ได้เปลี่ยนไปอย่างมาก ประวัติศาสตร์มิได้เป็นของสูงที่เข้าถึงได้โดยชนชั้นนำในสังคมเท่านั้นต่อไป ประวัติศาสตร์ได้กลายเป็นของทุกคน ใครๆ ก็สามารถ ใช้ประวัติศาสตร์ได้ ไม่ว่าจะเพื่อมุ่งหวังวิชาการหรืออื่นๆ รวมทั้งเพื่อความบันเทิง (ธีระ 2552:75)

ต่อมาครั้งที่สอง การจัดงานย้อนตำนานคลองแห คุยยิ่งใหญ่ขึ้นเนื่องจากการดำเนินโครงการตลาดน้ำ จึงได้นำงานย้อนตำนานคลองแหแหจัดทำเพื่อประชาสัมพันธ์ท่องเที่ยว สำหรับการจัดงานครั้งนี้ใช้ชื่อว่า “มหกรรม แสง สี เสียง ย้อนตำนานคลองแห และวัฒนธรรม 4 ภาค ประจำปี 2551” ณ ทำเนียบวัดคลองแห ระหว่างวันที่ 13-17 สิงหาคม เทศบาลเมืองคลองแหร่วมกับทุกภาคส่วนได้จัดขึ้นเป็นพิเศษ ภายใต้วิสัยทัศน์ “คลองแหหน้าอยู่ ประตูลู่เมืองใหม่ แหล่งที่พักอาศัย ศูนย์รวมใจศาสนา พัฒนาคุณภาพชีวิต ด้วยแนวคิดยั่งยืน” ของนายกเทศมนตรี นายอภิชาติ สังขชาติ เพื่อให้ได้รำลึกถึงตำนานของท้องถิ่นในอดีต ร่วมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นกับคนรุ่นใหม่ และสร้างแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศได้เดินทางมา สัมผัสและร่วมกิจกรรมอันยิ่งใหญ่ตระการตา ประกอบกับงานนี้ได้รับความร่วมมือ จาก นายธนิศย์ จิตนุกูลหรือ ป๊อ ผู้กำกับร้อยล้านจากภาพยนตร์เรื่อง “บางระจัน” ซึ่งเป็นคนพื้นเพที่หาดใหญ่ มากำกับการแสดงมหกรรม แสง สี เสียง ย้อนตำนานอันตระการตาบนเวทีชุด “นาวาธรรม นำสว่างกลางใจ” โดยผู้กำกับป๊อ ภายในบรรยากาศงานตลอด 5 วัน 5 คืนมีการออกร้านขายของและจัดซุ้มต่างๆ การแสดงมหรสพ เช่น มโนราห์ หนังตะลุง กาหลอ

การเล่นพื้นบ้าน เช่น มวยตบจาก รำวงย้อนยุค มีการสาธิตทำขนมโบราณประเภทต่างๆ อาทิ ขนมลา ขนมเจาะหู ขนมชั้น ขนมจีน ขนมจาก การตำข้าวซ้อมมือ การตำข้าวเม่า ฯลฯ มีการแต่งกายชุดย้อนยุคเพื่อสร้างสีสันบรรยากาศ และบรรยากาศภายในงานโดยมีผู้หลักผู้ใหญ่หลายท่าน เข้าร่วมเปิดพิธีเปิดงาน เช่น คุณนิมิต ชัยจีระธกุล (ประธานสมาพันธ์ธุรกิจการท่องเที่ยวจังหวัดสงขลา) คุณประภาส อินทนปสาธน์ (ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานหาดใหญ่) คุณไพโรจน์ รัตนภิรมย์ (ผู้ช่วยผู้อำนวยการศูนย์อำนวยความสะดวกจังหวัดชายแดนภาคใต้) คุณกุล สุนทรวิจิตร (นายกสมาคมคหบดีเทศบาลเมืองสงขลา) และ คุณจรรยา นราคร (วัฒนธรรมจังหวัดสงขลา) หลังจากนั้นก็ได้เริ่มพิธีเปิดพิธี จากนั้นก็เริ่มแสดงละครเวที ซึ่งการแสดงในครั้งนี้เนื้อหาของเรื่องไม่แตกต่างไปจากงานมหกรรมที่จัดขึ้นเป็นครั้งแรก แตกต่างก็เพียงแต่นักแสดงซึ่งส่วนใหญ่ มาจากบุคคลภายนอก เช่น ดารา และกลุ่มนักแสดงจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ทำให้การแสดงดังกล่าวคุณเป็นการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์มาก สภาพเวทีซึ่งการตกแต่งด้วยรูปภาพของทั้งนายกเทศมนตรีคลองแห และท่านเจ้าอาวาสวัดคลองแห เด่นตระหง่านขนานบ้าง แต่ข้อเสียของเวทีคือ ห่างจากผู้ชมเกินไปทำให้มองเห็นการแสดงไม่ชัดเจน ประกอบกับที่นั่งชมมีค่อนข้างจำกัดซึ่งนักท่องเที่ยวหรือชาวบ้านท้องถิ่นทั่วไปต่างก็ตำหนิในประเด็นดังกล่าว

การจัดมหกรรมย้อนตำนานคลองแหครั้งที่สองถือได้ว่าการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญเมื่อทางเทศบาลได้เสนอเป็นเจ้าภาพในการจัดมหกรรมย้อนตำนานคลองแหครั้งที่สอง โดยครั้งนี้เป็นทางเทศบาลเมืองคลองแห นำโดยนายอภิชาติ สังขชาติ นายกเทศมนตรีเมืองคลองแหได้เน้นวัตถุประสงค์หลักคือ การประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวตลาดน้ำ ทำให้ทางเทศบาลทำให้เทศบาลเมืองคลองแหได้ดึงคนนอกเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ ไม่ว่าจะเป็น ผู้กำกับป๊อ ธนิตย์ จิตนุกูล กลุ่มนักแสดงดาราต่างๆ เช่น ปนัดดา วงศ์ผู้ดี และสรพงษ์ ชาตรี เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงละครเวที โดยเนื้อหาหลักไม่ได้แตกต่างในการจัดงานมหกรรม ๒ ครั้งแรก แต่ที่แตกต่างคือ บทบาทของกลุ่มคณะกรรมการวัด และกลุ่มครูบวังก่อไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม เพราะโดยตัวเนื้องานทั้งหมดถูกออกแบบและจัดการโดยทางเทศบาลเมืองคลองแห ส่งผลให้เกิดความไม่พอใจ ระหว่างทางคณะกรรมการวัดและทางเทศบาลเมืองคลองแห ซึ่งท่านเจ้าอาวาสวัดคลองแห มองว่าการจัดมหกรรมย้อนตำนานคลองแหดังกล่าวรู้สึกว่าคุณชาวบ้านไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเท่าที่ควร รวมทั้งในภาคของการแสดงละครเวที ซึ่งตัวละครต่างๆ ไม่ได้มีชาวบ้านเข้าไปแสดงนำได้เลย มีแต่นักแสดงจากภายนอก เช่น นักเรียนนาฏศิลป์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

ขณะเดียวกันในมุมมองของเทศบาลก็ได้กล่าวว่าต้องการทีมงานที่เป็นมืออาชีพเพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตลาดน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในการจัดงานในครั้งที่สามในงานมหกรรมย้อนตำนานคลองแห แม้ว่าทางเทศบาลเมืองคลองแหและทางคณะกรรมการวัดได้ร่วมกันจัดงาน แต่การดำเนินงานทั้งหมดตกอยู่ภายใต้การควบคุมของทางคณะกรรมการวัด ทางเทศบาลเมืองคลองแหดำเนินการเพียงแต่ในนามไม่สามารถเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมต่างๆ ทำให้ทางเทศบาลเมืองคลองแหมีความรู้สึกไม่พอใจ ในช่วงนั้น ทางเทศบาลเพิ่งจะมีการเปลี่ยนแปลงท้องถิ่นในการจัดการเลือกตั้งนายกเทศบาลเมืองคลองแหเมื่อประมาณ ปีพ.ศ. 2552 ทำให้ยังไม่มีทีมบริหารงานที่ชัดเจน ดังนั้นในการจัดการงานดังกล่าว ทางคณะกรรมการวัดจึงเป็นผู้รับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว

ภายหลังจากนั้น การจัดงานมหกรรมย้อนตำนานครั้งที่สี่ซึ่งได้จัดขึ้นช่วงประมาณปีพ.ศ. 2553 ซึ่งเห็นได้ชัดเจนว่าทางเทศบาลเมืองคลองแหไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในงานครั้งนี้ แต่เป็นงานที่จัดขึ้นโดยทางวัดคลองแหเพียงฝ่ายเดียว ภายในกลุ่มคณะกรรมการวัดบางท่านต่างเห็นว่าเนื่องจากทางเทศบาลเมืองคลองแหได้จัดตลาดน้ำเดิมอยู่แล้ว ต้องใช้งบประมาณพอสมควร จึงไม่จำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานดังกล่าว แต่ในขณะเดียวกัน ทางคณะกรรมการวัดจำเป็นต้องหาแหล่งทุนในการจัดงาน จึงทำให้ทางคณะกรรมการวัดได้ส่งหนังสือโครงการงานมหกรรมย้อนตำนานคลองแหไปยังองค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา (อบจ. สงขลา) เพื่อที่จะของบประมาณสนับสนุนในการจัดงานประกอบกับทางนายอุทิศ ชูช่วยก่อนที่ท่านจะเป็นนายกอบจ. สงขลา เคยมีความสัมพันธ์อันดีกับทางท่านเจ้าอาวาสมาก่อน ดังเช่นการจัดกิจกรรมร่วมกันของทางวัดเช่นการจัดงานกวนข้าวยาคุ เป็นต้น จึงทำให้งานมหกรรมย้อนตำนานคลองแหครั้งที่สี่เป็นงานที่แสดงออกถึงความร่วมมือระหว่างทางวัดและทางอบจ. สงขลา

เนื่องงานในการจัดงานทั้งหมดจึงถูกจัดการควบคุมโดยกลุ่มคณะวัดคลองแหและกลุ่มครูบางกล้าที่เข้ามาช่วยเหลือในการจัดงาน แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงคือการแสดงละครเวทีที่มีการลดจำนวนฉากจาก 6 ฉากเหลือเพียง 4 ฉากเพื่อที่จะให้ชาวบ้านที่เข้ามาชมรู้สึกไม่เบื่อเหมือนในครั้งก่อน ประกอบกับเป็นการแสดงต่อหน้าเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนจังหวัด จึงทำให้มีการจัดฉากที่สมบูรณ์แบบกว่าครั้งก่อน รวมทั้งการได้เพิ่มบทละครเพิ่มเติม นอกเหนือจากการเล่าถึงความ เป็นมาของชุมชนที่สัมพันธ์กับตำนานพระธาตุแล้ว ยังได้เพิ่มเติมในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนคลองแหกับรัฐชาติ โดยในเนื้อหาละครได้สะท้อนให้เห็นถึง ชุมชนคลองแหเป็นดินแดนที่มีความสมบูรณ์ที่เป็นกองเสบียงให้กับเมืองสงขลา จากนั้นมีเจ้าที่รัฐเข้ามาสำรวจพื้นที่ชุมชน จึงได้พบกับผู้นำชาวบ้านก็ได้เกิดการบทสนทนายระหว่างผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่รัฐในลักษณะของ

ความแตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรม สะท้อนออกมาให้เห็นความบดบัง ข้ำชั้น เพื่อดึงดูดความสนใจชาวบ้านที่เข้ามานั่งชม

ภายหลังจากนั้นเจ้าหน้าที่รัฐเกิดความท้อแท้ความเชื่อของท้องถิ่น โดยชุมชนคลองแหได้นำเสนอความเชื่อเกี่ยวกับโคกนกคุ้มซึ่งเดิมที่เป็นสถานที่ฝังสมบัติหรือสิ่งของที่กลุ่มคณะแสงบุญได้ทำการฝังไว้ โดยเล่าว่าไม่มีผู้ใดสามารถขุดสมบัติเหล่านั้น หากกระทำการขุดก็เกิดเพศภัยแก่ตนเอง เจ้าหน้าที่รัฐก็ไม่สนใจจึงได้ทำลายขุดในระหว่างขุดก็ได้เกิดอุปสรรคนานา จึงเห็นได้ว่าเนื้อเรื่องตอนอภินิหารโคกนกคุ้มได้นำเสนอชุมชนคลองแหที่อุดมสมบูรณ์และมีความสัมพันธ์อันดีกับรัฐ นอกจากนั้นยังได้สะท้อนผลิตความเชื่อตำนานโคกนกคุ้ม จนกลายเป็นการสร้างสถาปัตยกรรมเพื่อที่จะสร้างพระธาตุในวัดคลองแห ความเชื่อเกี่ยวกับโคกนกคุ้มถูกผลิตควบคู่ไปกับตำนานคลองแห

จะเห็นได้ว่า งานมหรหรมย์อนตำนานคลองแห กลายเป็นเวทีสาธารณะ ที่กลุ่มต่างๆ เข้ามาปะทะ ช่างชิงความหมายทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็กลุ่มของคณะกรรมการวัด และกลุ่มทางเทศบาลต่างเข้ามานิยามหรือให้ความหมายคุณค่าของงานมหรหรมย์อนตำนานคลองแหแตกต่างกันหรือนำไปใช้เพื่อผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน ในการให้ความหมายต่างๆเหล่านี้ได้สะท้อนถึงการสร้างอัตลักษณ์ในลักษณะต่างๆด้วย ดังเช่นใน กรณี งานมหรหรมย์อนตำนานคลองแหครั้งที่หนึ่งเป็นการนำเสนอความเป็นท้องถิ่นชุมชนคลองแหเพื่อให้ชุมชนสามารถเรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง

ในขณะที่กลุ่มทางเทศบาลได้ใช้มหรหรมย์อนตำนานคลองแหในครั้งที่สองเพื่อการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวเป็นสำคัญโดยไม่สนใจที่จะดึงกลุ่มคนภายในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานมหรหรมย์อนตำนานคลองแห ส่งผลให้งานมหรหรมย์อนตำนานคลองแหครั้งที่ 4 ทางวัดจึงได้ตัดสินใจที่จะจัดงานแยกเป็นของตนเอง

จากประเด็นดังกล่าวนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ชุมชนคลองแห นอกจากจะสะท้อนให้เห็นกระบวนการคัดสรร การเลือก ที่จะสะท้อนความเป็นตัวตนของชุมชน รวมทั้งบทบาทหน้าที่ของกลุ่มต่างๆที่เข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการดังกล่าว นอกจากนั้น ยังสะท้อนให้เห็นการช่างชิง การปะทะ นิยามความหมายทางวัฒนธรรมโดยผ่านการจัดการตลาดน้ำคลองแห โดยทางกลุ่มวัดคลองแหเน้นให้เห็นถึงความเป็นชุมชนคลองแหดั้งเดิมที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน เป็นชุมชนที่มีศีลธรรมแบบเมืองพุทธ เป็นชุมชนอุดมสมบูรณ์ มีทรัพย์สิน และเป็นชุมชนที่มีส่วนร่วมในการสร้างรัฐชาติไทยมาตั้งแต่ในประวัติศาสตร์ ในขณะที่ทางกลุ่มเทศบาลให้ความสนใจกับการทำให้ตลาดน้ำคลองแหเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดึงดูดคนนอกให้เข้ามาเที่ยวชม จับจ่ายใช้สอยซื้อสินค้าจาก

ท้องถิ่นต่างๆ ต้องการสร้างชุมชนคลองแหให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับคนในท้องถิ่นและคนต่าง
ถิ่นทั้งในและนอกประเทศไทย

สำหรับกระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมท้องถิ่นของกรณีชุมชนคลองแห จะเห็นได้ว่า
จุดเริ่มต้นจากการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนคลองแห อาจจะถูกกล่าวได้ว่าชุมชนไม่ได้มีการ
หยุดนิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาหรือมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มภายนอกที่เข้ามามีบทบาทในใน
และก็ขึ้นอยู่กับว่ากลุ่มใดเป็นผู้กำหนด สำหรับกระบวนการรื้อฟื้นทางวัฒนธรรม
ประกอบด้วยกลุ่มที่เข้ามาเกี่ยวข้องซึ่งดั่งเช่น กลุ่มคณะวัดคลองแห ได้เริ่มต้นการอนุรักษ์คลอง
แหและฟื้นฟูวัฒนธรรม โดยพยายามรื้อฟื้นความเป็นอดีตของชุมชน ไม่ว่าจะเป็ ประเพณี
พิธีกรรมท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น การกวนข้าวยาคุ การรับเทียบมา เป็นต้นซึ่งบางประเพณีอาจสูญหาย
ซึ่งในระยะเริ่มแรกของการฟื้นฟูประเพณี เช่นประเพณีกวนข้าวยาคุ นอกจากจะให้คุณค่าทาง
ศาสนาแล้ว ยังเป็นการสร้างจำลองบรรยากาศวิถีชีวิตในอดีตของชุมชนซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็น
ถึงการโหยหาอดีตของชุมชน โดยให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมเช่น เปิดร้านขายอาหารพื้นบ้าน แต่ง
กายชุดพื้นเมือง จัดหุ้มแสดงเครื่องมืออาชีพต่างๆ ขณะเดียวกันทางกลุ่มคณะวัดคลองแหได้มีการ
ผลิตวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่นั้นคือจัดตั้งคณะมโนราห์ซึ่งแม้ไม่ได้อ้างอิงกับความเป็นอดีตในชุมชนแต่
ก็เป็นศิลปะการแสดงดั้งเดิมของคนในภาคใต้ การรื้อฟื้นละครมโนราห์จึงเป็นความพยายามที่จะ
รื้อฟื้นอดีตและความเป็นของเก่าดั้งเดิมของคนภาคใต้ ซึ่งชุมชนคลองแหก็เป็นส่วนหนึ่งในนั้น
กลับมารับใช้ปัจจุบัน ละครมโนราห์เป็นกิจกรรมที่สร้างขึ้นใหม่ในชุมชน ที่ทางกลุ่ม
คณะกรรมการวัดคลองแหพยายามสะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ชุมชนในลักษณะที่เชื่อมโยงกับความ
เป็นคนท้องถิ่นภาคใต้ที่มีศิลปะการแสดงที่โดดเด่นของคนในภูมิภาคนี้

นอกจากนั้นในประเด็นการผลิตซ้ำทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนำไปสู่การแปรรูปทาง
วัฒนธรรมซึ่งทางกลุ่มคณะวัดคลองแหและกลุ่มครูโรงเรียนบางกล้าได้นำเสนอในรูปแบบการละคร
เวที ซึ่งเนื้อหาในละครเวทีสะท้อนให้เห็น กระบวนการคัดเลือก การจัดหา ของกลุ่มบุคคลที่เข้ามา
เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอเรื่องเล่าให้สอดคล้องกับอดีตที่มีการอ้างอิงกับการสร้างพระบรมธาตุ
เพื่อที่จะสะท้อนให้เห็นถึงชุมชนคลองแหมีความศรัทธาต่อศาสนา มีศีลธรรม และแสดงถึงตัวตนใน
การตั้งถิ่นฐาน ที่มีมายาวนานทางประวัติศาสตร์

จะเห็นได้ว่าการคัดสรรเลือกนำเสนออัตลักษณ์ชุมชนคลองแห ถูกกำหนดโดยกลุ่มคนบาง
กลุ่ม เช่น กลุ่มคณะวัดคลองแห ท่านเจ้าอาวาส เห็นได้จาก ประวัติชุมชนที่อ้างอิงกับการสร้างพระ
บรมธาตุ แสดงให้เห็นความศรัทธาพระพุทธรูปศาสนาของชุมชน รวมทั้งการรื้อฟื้นประเพณีท้องถิ่น
โดยเฉพาะในงานมหกรรมย้อนตำนานคลองแห ซึ่งเป็นการสะท้อนจำลองบรรยากาศในอดีตได้เป็น

อย่างดีในเชิงโยชิตความเป็นอดีต ขณะเดียวกันละครเวทีเป็นการผลิตหรือต่อยอดย้ำความมีตัวตน และประวัติศาสตร์ที่มีการอ้างอิงอดีต แต่เป็นกระบวนการประดิษฐ์ ที่คัดสรร ในการเลือกนำเสนอ และปิดบังบางส่วน ของอดีต เช่นเดียวกับ Hobsbawm (1983) ที่มองว่าวิถีทางวัฒนธรรมไม่ได้สัมพันธ์กับอดีตของสังคมหรือที่เรียกว่าการอ้างอิงใหม่ ก็ถูกนำมาสร้างประเพณีประดิษฐ์ได้เช่นกัน เพียงแต่การประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมนี้มักเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันเพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเช่นกรณีการอ้างอิงอดีตนำมาสร้างประเพณีประดิษฐ์

รูปแบบหนึ่งของประเพณีประดิษฐ์ ที่สังคมทำการเลือกสรรวัฒนธรรม ประเพณี วัตถุ หรือ พิธีกรรมบางอย่างจากสังคมอดีตมาสื่อสารและตีความใหม่ เพื่อเป้าหมายในการสร้างความรู้สึกร่วมกันเพื่อสร้างความชอบธรรมในอำนาจของชนชั้นปกครองและเพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์ทางสังคมร่วมกัน (Hobsbawm 1983 : 12-15) เช่นเดียวกับงานมหกรรมย้อนตำนานคลองแห สร้างความชอบธรรมให้กับกลุ่มที่เข้ามาเกี่ยวข้องและแสดงบทบาท เช่น กลุ่มคณะวัดคลองแห และกลุ่มครูบางกล้าที่เข้ามามีส่วนร่วมในการในการคิดบทละครและกำกับการแสดงละครเวทีย้อนตำนานคลองแห ขณะเดียวกันเนื้อหาละครต้องให้สอดคล้องกับตำนานคลองแหที่กำหนดไว้ ขณะเดียวกันกลุ่มครูบางกล้าได้นำเสนอโดยส่งตัวแทน เข้าไปเป็นตัวแสดงนำในละครในบทต่างๆ ในขณะที่ชาวบ้านเป็นได้แค่นักแสดงประกอบฉาก ทุกอย่างถูกกำหนดกลุ่มบุคคลหนึ่ง โดยให้ชาวบ้านมีหน้าที่เป็นเพียงแค่ว่า แต่งกายชุดไทย ขายอาหารความหวานพื้นบ้าน รวมทั้งการจัดทำซุ้มแสดงเครื่องมือการประกอบอาชีพในอดีต

กล่าวโดยสรุป ประเพณีประดิษฐ์ที่ตลาดน้ำคลองแหได้สร้างพื้นที่ในการช่วงชิงความหมายในการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ตลาดน้ำคลองแหได้กลายเป็นพื้นที่ที่มีพลวัตของการสร้างและการช่วงชิงความหมายของกลุ่มต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องในการสร้างประเพณีประดิษฐ์ดังที่ได้อธิบายมาข้างต้น ทั้งที่ปรากฏในลักษณะของการประสานกันในบางประเด็น ในบางสถานการณ์ และการต่อรองนิยามความหมาย หรือแม้แต่การปะทะกันในด้านการใช้ความหมายของความเป็นชุมชนตลาดน้ำคลองแหที่แตกต่างกันออกไป

การช่วงชิง สร้างความหมายในตลาดคลองแห

ปัจจุบันตลาดน้ำคลองแหได้แบ่งแยกในการบริหารอย่างชัดเจนดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ผู้ศึกษาจะขอกล่าวถึง รูปแบบการนำเสนอของตลาดน้ำทั้ง 2 ฝ่าย โดยเริ่มต้นจากกลุ่มเทศบาล

ผู้ศึกษาสังเกตเห็นว่าภายหลังจากทางเทศบาลเมืองคลองแหได้ย้ายตลาดน้ำคลองแหไปอีกฟากฝั่งหนึ่งของคลอง ประมาณต้นปี พ.ศ. 2552 โดยใช้ชื่อประชาสัมพันธว่าตลาดน้ำวัฒนธรรมศิลป์ภาคใต้ ดังปรากฏเป็นข้อความในแผ่นพับประชาสัมพันธว่า

ตลาดน้ำคลองแห เป็นตลาดเชิงวัฒนธรรมแห่งแรกของภาคใต้ ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองคลองแห อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา เป็นตลาดที่นำเอาอาหารพื้นบ้าน สินค้าที่ผลิตในท้องถิ่นและผลผลิตทางการเกษตรมาจำหน่าย โดยมีชาวบ้านในท้องถิ่นเป็นผู้จำหน่ายและให้บริการนักท่องเที่ยว เพิ่มเสน่ห์กลิ่นอายโบราณด้วยการแต่งกายชุดไทยโบราณ และภาชนะธรรมชาติ เช่น กระบอกไม้ไผ่และกะลา เป็นต้น จะเปิดบริการทุกวันศุกร์ – วันอาทิตย์ตั้งแต่เวลา 15.00 - 21.00 น. ภายในตลาดมีเรือบริการนำเที่ยวชมทิวทัศน์ของสองทิวทัศน์ของสองฝั่งคลองและยังสามารถเชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ อาทิ ปากน้ำแหลมโพธิ์ จิตรกรรมฝาผนัง วัดคูเต่า และมีสียิดกลางจังหวัดสงขลา เป็นต้น ฯ

(เอกสารประกอบการท่องเที่ยวตลาดน้ำคลองแห 2552)

การจัดการพื้นที่การท่องเที่ยวตลาดน้ำคลองแหทางเทศบาลเมืองคลองแหซึ่งแบ่งออกเป็น 2 เขต คือเขตตลาดบก และเขตทางน้ำ

รูปแบบการแบ่งเขตในการจัดการพื้นที่การค้าบริเวณตลาดน้ำคลองแหโดยแบ่งออกเป็น 2 นั้นคือเขตตลาดบก และเขตตลาดน้ำ

เขตตลาดบกก็จะแบ่ง เขตย่อยไปอีก 3 เขต คือจะแบ่งไปตามประเภทของสินค้า

ภาพที่ 1 เขตตลาดบก

เขตที่ 1 เป็นสินค้าประเภทเสื้อผ้า ของที่ระลึกต่างๆ เช่น เสื้อยืด กางเกง ชุดเสื้อกางเกง เสื้อผ้าไทย ของเล่น หัตถกรรม เป็นต้น

เขตที่ 2 เป็นสินค้าจำพวกเครื่องดื่ม เช่น น้ำอัดลม น้ำผลไม้ต่างๆ ซึ่งจะต้องใส่ภาชนะที่เป็นธรรมชาติ เช่น กระบอกไม้ไผ่ หรือหม้อดิน เป็นต้น

เขตที่ 3 เป็นสินค้าจำพวกอาหาร และขนมพื้นบ้าน เช่น ขนมจีน ข้าวยา กวยเตี๋ยวต้มยำ โบราณ ถั่วคั่ว ขนมจาก เป็นต้น

เขตตลาดน้ำ ก็จะแบ่งเขตย่อยไปอีก 2 เขต คือจะแบ่งไปตามผู้ประกอบการค้า

ภาพที่ 2 ตลาดน้ำคลองแห

เขตที่ 1 บริเวณริมทำน้ำก็จะมีกลุ่มผู้ค้าสินค้าประเภทต่าง ๆ มากมาย ทั้งอาหารคาวของหวานเช่น ทอดมันปลาทราย ขนมจีนน้ำยา ส้มตำ น้ำดื่มสมุนไพร ขนมหวานต่างๆ เป็นต้น

เขตที่ 2 บริเวณริมทำน้ำเช่นเดียวกันแต่จะอยู่ทางทิศตะวันออก เป็นกลุ่มธุรกิจนำเที่ยว

ภาพที่ 3 เรือนำเที่ยว

จากข้อมูลเบื้องต้นดังกล่าวเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ ตลาดน้ำคลองแห ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 เขต คือ ตลาดบกและตลาดน้ำ เริ่มจากตลาดบก ซึ่งมีร้านประมาณ 200 กว่าร้าน โดยจะแบ่งเป็นเขตย่อยอีก 3 เขตซึ่งเป็นไปตามประเภทของสินค้า เช่นเขตที่ 1 เป็นจำพวกเสื้อผ้า หรือหัตถกรรมท้องถิ่น เขตที่ 2 ก็จะเป็นจำพวกสินค้าอาหารคาวและอาหารหวาน เช่น ขนมจีน แก้วคั่ว เขตที่ 3 จะเป็นจำพวกเครื่องดื่มประเภทต่างๆ เช่น น้ำอัดลมโบราณ น้ำสมุนไพร เป็นต้น สำหรับการตกแต่งหรือวัสดุในการสร้างในแต่ละร้านไม่แตกต่างกันมากนักเป็นในลักษณะของซุ้มที่เป็นแผงยาว และจะแบ่งซอยออกเป็นร้านค้า ขนาดของแผงร้านค้าก็จะไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับประเภทสินค้า เช่น หากเป็นร้านเสื้อผ้าก็จะมีขนาดประมาณยาวของพื้นที่ประมาณ 2 เมตร และหากเป็นร้านอาหารที่มีการจัดโต๊ะอาหารไว้รับรอง ก็จะมีขนาดความยาวประมาณ 3 เมตรกว่าๆ ส่วนที่มีขนาดเล็กสุด จำพวกร้านค้าเครื่องดื่ม และขนมพื้นบ้าน ก็จะมีขนาดประมาณ 1 เมตรกว่าๆ ซึ่งตัวโครงสร้างของซุ้มจะประกอบด้วยไม้ไผ่ ส่วนแผงที่วางสินค้าก็จะเป็นไม้ไผ่นำมาประกอบเช่นเดียวกัน และหลังคา ก็จะใช้ใบจาก นำมามุงเป็นหลังคา เมื่อเราเดินลงไปที่ทำเรือตลาดน้ำ บริเวณท่าเรือจะประดับด้วยไม้ทั้งหมด และมีขนาดความยาวประมาณ ซึ่งความกว้างประมาณ 5 เมตร และบริเวณที่อยู่ใกล้กันก็จะเป็นสำหรับรับประทานอาหารบริเวณท่าน้ำ โดยจะเป็นที่นั่งพร้อมโต๊ะอาหาร ยาวไปตลอดฝั่ง ซึ่งทำด้วยไม้ และเรือมีประมาณ 80 ลำ เป็นเรือพาย

นอกจากนั้นตลาดน้ำจัดการโดยทางเทศบาลเมืองคลองแหมีการนำเสนอรูปแบบตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวโดยผู้ศึกษาสังเกตเห็นว่ามืตลาดน้ำคลองแหที่จัดการโดยทางเทศบาลมีการนำเสนอรูปแบบสำคัญ 3 แบบ

1. การจัดตลาดน้ำแบบย้อนยุค

ผู้ศึกษาได้มีโอกาสพูดคุยเจ้าหน้าที่เทศบาลคือ คุณวิสา อินทมนโ ถึงประเด็นรูปแบบการจัดพื้นที่ตลาดน้ำ คุณวิสา ก็กล่าวว่า สำหรับแนวคิดการจัดพื้นที่แบบตลาดน้ำคือเน้นแบบย้อนยุค คือ การย้อนอดีตซึ่งรวมทั้งวิถีชีวิตและการค้าขายของผู้คนในชุมชนในอดีต ซึ่งเรานำแนวคิดดังกล่าวนำมาสะท้อนให้เห็นเป็นรูปธรรมภายในตลาดน้ำ ประกอบกับการศึกษาดูงานตลาดน้ำที่มีชื่อเสียง คือตลาดน้ำดำเนินสะดวกและตลาดน้ำตลิ่งชันซึ่งเราได้เห็นร้านค้าและรูปแบบการสร้างที่เน้นวัสดุจากธรรมชาติ ทำให้เรานำข้อมูลดังกล่าวนำมาคุยกับคณะกรรมการตลาดน้ำคลองแห ว่าเราจะสร้างแบบอย่างไรดีเพื่อให้เหมาะสมกับพื้นที่และสามารถที่จะใช้สอยประโยชน์มากที่สุด ขณะเดียวกันบรรยากาศและร้านค้าก็ต้องสะท้อนความเป็นท้องถิ่นหรือวิถีชีวิตชุมชนในอดีตให้ได้มากที่สุด ภายหลังจากการปรึกษาหารือจึงมีความคิดเห็นตรงกันว่าเป็นซุ้มไม้ไผ่ และเจ้าของร้านแต่ละร้านหรือเรือจะต้องตกแต่งร้านหรือเรือในรูปแบบย้อนยุคไม่ว่าจะเป็นป้ายชื่อร้าน หรืออาหาร รวมทั้งภาชนะที่ใส่สินค้าหากเป็นไปได้ควรเป็นวัสดุทางธรรมชาติ เช่นกระถางใบตอง กระบอกไม้ไผ่และกะลามะพร้าว นอกจากนี้การแต่งกายเหล่าบรรดากลุ่มผู้ค้าควรเป็นชุดไทยพื้นบ้าน

ขณะเดียวกันความคิดเห็นของเจ้าของร้านค้า ชื่อว่าบ้านอม ซึ่งชายขนมจีนโบราณได้กล่าวถึงความเข้าใจตลาดย้อนยุคคือ “การรื้อฟื้นตลาดในอดีตของชุมชนรวมทั้งการค้าขายแบบอดีต” ผู้ศึกษาได้ถามถึงการตกแต่งของร้าน บ้านอมได้กล่าวว่า ในช่วงที่มีการประชุมกลุ่มแม่ค้าซึ่งทางมติที่ประชุมคือให้ร้านค้าแต่ละร้านหรือเรือตกแต่งในแบบย้อนยุค เมื่อได้โจทย์ดังกล่าว บ้านอมก็ทำป้ายชื่อร้านขนมจีนโบราณ นอกจากนี้ภาชนะที่ใส่น้ำยา ก็จะเป็นหม้อดิน ซึ่งมีทั้งน้ำยากะทิ แกงไตปลา เป็นต้น และผู้ศึกษาได้พูดคุยกับป้าอีกท่านหนึ่งชื่อว่า ป้าจิตต์ ซึ่งชายขนมพื้นบ้าน เช่นขนมเทียน ขนมมด ขนมโค ขายอยู่ในเรือ ก็ได้กล่าวถึงย้อนยุคว่า คือการสะท้อนวิถีชีวิตของการค้าขายดั้งเดิมของชุมชน ส่วนรูปแบบการตกแต่งเรือก็ไม่ได้ตกแต่งอะไรมากมาย เพราะเรือมันเป็นธรรมชาติอยู่แล้ว แต่สิ่งที่เน้นคือภาชนะที่ใส่น้ำยา คือจะห่อด้วยใบตอง

จะเห็นได้ว่ารูปแบบการออกแบบของตลาดน้ำคือเน้นรูปแบบตลาดน้ำย้อนยุคเป็นสำคัญ โดยใช้วัสดุธรรมชาติในการประกอบสร้าง ทั้งตัวร้านค้า และภาชนะที่บรรจุอาหาร เพื่อสะท้อนให้เห็นรูปแบบตลาดแบบย้อนยุค

2. การแต่งกายชุดไทยพื้นบ้านของกลุ่มผู้ค้า

เมื่อผู้ศึกษาเดินทางเข้าไปตลาดน้ำ นอกจากการตกแต่งของร้านค้าที่เน้นความเป็นตลาดย้อนยุคแล้ว สิ่งที่สำคัญที่สร้างสีสันให้ตลาดน้ำมีชีวิตชีวาขึ้นนั่นก็คือ กลุ่มผู้ค้า พ่อค้า แม่ค้า สังเกตได้จากการแต่งกายของกลุ่มผู้ค้าที่เน้นการแต่งกายชุดไทยพื้นบ้าน เช่น แม่ค้าก็จะใส่ผ้าถุง เสื้อคอกระเช้า เสื้อแขนยาวหรือเสื้อที่มีสกรีนข้างหลังว่าตลาดน้ำคลองแห และหมวก(สำหรับแม่ค้าอยู่ในเรือ) ส่วนพ่อค้า กางเกงขายาว เสื้อสกรีนตลาดน้ำคลองแห และหมวก สำหรับกลุ่มผู้ค้าที่เป็นมุสลิมก็แต่งกายให้เหมาะสมตามหลักทางศาสนา เช่นการใส่ฮิญาบ ผู้ชายอาจมีการใส่หมวกกะปิเยาะห์

ตลาดน้ำคลองแหกิจการการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในตลาดน้ำคลองแหที่มีนักท่องเที่ยวเลือกใช้บริการนั้น สามารถแบ่งประเภทออกได้เป็นหลัก 3 ประเภทด้วยกัน คือ การให้บริการเครื่องดื่ม การขายสินค้า ประเภทของที่ระลึก และบริการเรือนำเที่ยว ซึ่งลักษณะของธุรกิจที่เกิดขึ้นในตลาดน้ำนี้เกิดขึ้นจากผู้ประกอบการหลายประเภทด้วยกัน โดยสามารถแบ่งผู้ประกอบการในตลาดน้ำคลองแหออกตามรูปลักษณะของธุรกิจที่ทำ ได้ดังนี้

เจ้าของธุรกิจจำพวกร้านค้าขายอาหารน้ำเครื่องดื่ม ธุรกิจประเภทดังกล่าวเป็นกลุ่มผู้ค้าที่มีอยู่ส่วนใหญ่ในตลาดน้ำ ซึ่งมีทั้งผู้ค้าในเรือและที่อยู่บนบก โดยผู้ค้าที่มาทำนั่นก็คือชาวบ้านในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ และบุคคลภายนอกส่วนหนึ่ง ตามระเบียบผู้ค้าดังกล่าวจะต้องทำการลงชื่อเข้าเป็นในทะเบียนกลุ่มผู้ค้าเสียก่อนจึงสามารถเข้ามาตั้งร้านค้าขายได้เพราะคณะกรรมการคลองแหมีการจำกัดจำนวนผู้ค้าอาหารแต่ละประเภทไว้ตายตัวแน่นอนเพื่อไม่ให้ผู้ค้ามากเกินไปจนตั้งแข่งขันกันเอง ดังนั้นกลุ่มผู้ค้าจึงต้องเข้ามาจองพื้นที่และจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กล่าวไว้ข้างต้น

¹ ผู้ประกอบการ คือผู้ที่มีธุรกิจของตนเอง มีพื้นที่เช่าขาย ซึ่งอาจจะมีลูกจ้างในการควบคุมของตนเองหรือไม่ก็ได้ ผู้ประกอบธุรกิจที่ตลาดน้ำคลองแหนั้น ทั้งหมดจะเป็นพ่อค้า แม่ค้ารายย่อยที่มาขายสินค้าเอง ที่มีลูกจ้างเพียงไม่กี่ร้าน มีทั้งพ่อค้า แม่ค้าอาชีพที่ขายของที่อื่นอยู่ในวันธรรมดา และเป็นพ่อค้า แม่ค้าสมัครเล่นมาขายเฉพาะเสาร์-อาทิตย์ เป็นอาชีพเสริม

เจ้าของธุรกิจจำพวกเสื้อผ้าและของที่ระลึกต่างๆ เช่น เสื้อยืด ชุดกางเกง เสื้อผ้าไทย ของเล่น หัตถกรรม เป็นต้น สินค้าประเภทดังกล่าวมีไม่มากนักเพราะผู้ที่เข้ามาท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นคนไทยซึ่งสามารถหาสินค้าเหล่านี้ได้ง่ายอยู่แล้ว

เจ้าของประเภทเรือท่องเที่ยว ประกอบด้วยเจ้าของเรือ โดยเจ้าของเรือที่นำเรือของตนเข้ามาวิ่งยังตลาดน้ำจะเป็นผู้คนในชุมชนหรือละแวกใกล้เคียงทั้งสิ้น การวิ่งเรือก็จะแบ่งไปตามอัตราระยะเขตสถานที่ท่องเที่ยว เช่น ท่องเที่ยวภายในตลาดน้ำ 20 บาท, โฮมสเตย์คลองวิเวอร้ท้าว, วัดนารังนกท่านละ 40 บาท, ชมมัสยิดจังหวัดสงขลาท่านละ 50 บาท, ชมโบราณสถานวัดคูเต่าท่านละ 100 บาท ผู้ศึกษาได้มีโอกาสพูดคุยกับ ครูเอก ซึ่งเป็นประธานคณะกรรมการตลาดน้ำคลองแห¹ ซึ่งในอดีตเป็นครูสอนที่โรงเรียนวัดคลองแห ก่อนที่จะเกษียณราชการมาทำธุรกิจส่วนตัว

¹ การจัดตั้งคณะกรรมการบริหารตลาดน้ำคลองแห จัดขึ้นโดยทางเทศบาลคลองแห และให้ชาวบ้านสามารถเข้ามามีส่วนร่วม เป็นหนึ่งในคณะกรรมการบริหารตลาดน้ำ ตามวัตถุประสงค์แผนพัฒนาท้องถิ่นโดยเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม สมาชิกของคณะกรรมการบริหารตลาดน้ำคลองแห ได้แก่กลุ่มผู้ค้าจำหน่ายสินค้าในตลาดน้ำคลองแหทั้งที่จำหน่ายบนบกและในน้ำตามที่ได้ลงทะเบียนควบคุมผู้ค้าตลาดน้ำคลองแห ซึ่งมีทั้งผู้ค้ารุ่นเก่าที่ร่วมก่อตั้งและค้าขายและผู้รุ่นใหม่ เฉพาะผู้ค้าที่เป็นสมาชิกในทะเบียนผู้ค้าเท่านั้นจึงได้รับการอนุญาตให้จำหน่ายสินค้า ในตลาดน้ำได้ และจะต้องเป็นบุคคลที่อยู่ในท้องที่ชุมชนคลองแห คณะกรรมการตลาดน้ำตลาดน้ำคลองแหประกอบด้วย 8 คน โดย 3 คนมาจากเจ้าหน้าที่เทศบาลและอีก 5 คนมาจากกลุ่มผู้ค้าภายในตลาดน้ำ โดยมีการรับสมัครกลุ่มผู้ค้าภายหลังจากนั้นก็ได้มีการเลือกตั้ง เพื่อที่จะให้เหลือเพียง 5 คนและผู้ที่ได้รับเลือกตั้งคะแนนสูงสุดก็จะเป็นประธานคณะกรรมการบริหารตลาดน้ำคลองแห โดยมีวาระการดำรงตำแหน่ง 2 ปี นอกจากนั้นคณะกรรมการร่วมกันยังมีหน้าที่ในการบริหารคือ

1. ร่วมกันกำหนดกรอบตามแนวบริหารเทศบาลเมืองหาดใหญ่
2. ดูแลบริการสมาชิกกลุ่มผู้ค้าแต่ละรายให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบของคณะกรรมการบริหารคลองแห เช่น การแต่งกายชุดไทย การรักษาความสะอาด เรือที่จอดต้องจอดประจำที่ ราคาสินค้าจะต้องไม่เกิน 20 บาท (เว้นแต่ความเหมาะสมของสินค้านั้นๆ) ภาชนะที่ใช้ต้องเป็นธรรมชาติ เช่นกะลา ใบตอง กระบอกไม้ไผ่ เป็นต้น
3. จัดการเรื่องการเงินและค่าใช้จ่ายต่างๆภายในตลาดน้ำ
4. เป็นตัวแทนของสมาชิกกลุ่มผู้ค้าทั้งหมดในการติดต่อหรือประสานหน่วยงานต่างๆจากภายนอก คณะกรรมการ 8 ท่านก็แบ่งออกเป็น 4 ท่านเป็นคณะกรรมการดูแลกลุ่มผู้ค้าเพื่อดูแลกลุ่มผู้ค้าในเขตต่างๆ เช่นเขตบนบก และเขตในน้ำ โดยคณะกรรมการดูแลกลุ่มผู้ค้ามีหน้าที่คือ

1. เก็บค่าเช่าร้านค้าทั้งเขตบนบกและเขตในน้ำ
2. ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารจากที่ประชุมให้กลุ่มผู้ค้าได้รับทราบ
3. ดูแลและตักเตือนผู้ค้าที่ไม่ปฏิบัติตามระเบียบที่กำหนดไว้

กลุ่มผู้ค้า คือกลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมลงทะเบียนขึ้นบัญชีกลุ่มผู้ค้า ซึ่งกลุ่มผู้ค้ามีหน้าที่ดังต่อไปนี้

โดยครูเอกได้กล่าวถึงการบริหารของกลุ่มคณะกรรมการบริหารว่า การจัดตั้งครั้งแรกๆมาจากที่กลุ่มผู้ค้าได้ส่งตัวแทนแต่ละชุมชนซึ่งมีถึง 22 ชุมชนภายในเขตเทศบาลเมืองคลองแห จากนั้นก็ลงเสียงคะแนนเลือกตั้ง เมื่อครูเอกได้รับเลือกคะแนนสูงสุดก็ได้รับเลือกเป็นประธาน ซึ่งครูเอกได้รับเลือกเป็นประธานคณะกรรมการบริหารและดำรงตำแหน่งมาแล้ว 2 วาระ ภายในการบริหารกลุ่มคณะกรรมการและกลุ่มผู้ค้าก็มีการประชุมภายในอาทิตย์ละครั้ง โดยเฉพาะวันศุกร์ภายหลังจากการประชุมกลุ่มผู้ค้าก็ร่วมกันทำความสะอาดบริเวณร้านค้าทั้งเขตบนบกและเขตบนเรือในช่วงบ่าย ก่อนที่จะเปิดบริการตลาดน้ำในตอนเย็น เรื่องการประชุมส่วนใหญ่ ก็จะเป็นการวางกรอบหรือวางแผนร่วมกันในการบริหารตลาดน้ำคลองแห เช่นการออกกฎระเบียบต่างๆ ซึ่งการออกกฎระเบียบในแต่ละครั้งก็ต้องมีการสอบถามกลุ่มผู้ค้าว่ามีความเห็นชอบหรือไม่ เช่นการออกกฎเกณฑ์ในการเก็บค่าเช่าแผง และค่าเช่าเรือ โดยราคาที่กำหนดไม่เท่ากันทำให้กลุ่มผู้ค้ารู้สึกไม่พอใจ จึงได้มีการร้องเรียน ซึ่งภายในกลุ่มคณะกรรมการก็จะเรื่องกันมาเรื่องดังกล่าวมาหารือร่วมกัน ขณะเดียวกันเรื่องการแต่งกายของกลุ่มผู้ค้าบางครั้งกลุ่มผู้ค้าบางส่วนไม่แต่งกายตามแบบระเบียบที่กำหนดไว้ก็จะมี การพูดคุยตักเตือน อีกประเด็นหนึ่งปัญหาของการขายสินค้าของพ่อค้าแม่ค้า มักจะขายของสินค้าไม่ตรงตามที่ลงทะเบียนไว้ เช่น แม่ค้าบางท่านลงทะเบียนไว้ว่าขายผักไทย แต่เมื่อขายผักผักขายได้ไม่ค่อยดี และเห็นว่าขายน้ำได้กำไรมากกว่าจึงเปลี่ยนมาขายน้ำทำให้ มีการขายสินค้าที่เหมือนกันในแบบเดียวกันเยอะเกินไป ซึ่งส่งผลกระทบต่อกลุ่มผู้ค้าที่ขายน้ำเดิมอยู่แล้ว จึงได้มีการร้องเรียนและมีผลให้กลุ่มผู้ค้าจะต้องขายสินค้าตามที่ลงทะเบียนไว้ หากจะผู้ค้าต้องการที่จะเปลี่ยนก็ต้องได้รับความยินยอมจากคณะกรรมการ

ผู้ศึกษาจึงมองทอดยาวมาที่บริเวณท่าเรือและเห็นว่า มีกลุ่มผู้ค้าที่แต่งกายมุสลิมมีจำนวนมากกว่ากลุ่มผู้ค้าไทย จึงได้สอบถามครูแดง และครูแดงก็กล่าวว่า ชาวมุสลิมชอบการค้าขายเหมือนชาวจีนนั่นแหละ และกลุ่มผู้ค้าที่เป็นมุสลิมส่วนใหญ่มาจากชุมชนท่าม่วง ชุมชนทุ่งน้ำ ชุมชน

-
1. ออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้งประธานคณะกรรมการตลาดน้ำคลองแห
 2. ปฏิบัติตามกฎระเบียบของคณะกรรมการตลาดน้ำคลองแหอย่างเคร่งครัด เช่น เช่น จ่ายค่าเช่าร้าน และค่าเช่าเรือ เช่น ค่าเช่าเรือแบ่งออกเป็น สามราคา คือ 300, 400 ,500 ต่อเดือน ขึ้นอยู่กับประเภทของสินค้า และผลประกอบการรายได้และกำไร ส่วน ร้านค้าบนบก ค่าเช่าแบ่งออกเป็น 600, 700, 800 เงื่อนไขเช่นเดียวกับค่าเช่าเรือ
 3. ช่วยกันดูแลรักษาทำความสะอาดร้านค้า
 4. เสนอแนะความคิดเห็นโดยผ่านคณะกรรมการตลาดน้ำคลองแหเพื่อนำเข้าที่ประชุม

สำราญสุข โดยแต่ละชุมชนมุสลิมในอดีตนั้นชอบการค้าขายเป็นทุนดั้งเดิมอยู่แล้วประกอบกับบริเวณที่ตั้งชุมชนติดกับแม่น้ำริมคลองทำให้ในอดีตมีการใช้เรือเป็นพาหนะในการขนส่งสินค้า กลุ่มผู้ค้าที่เป็นมุสลิมระยะแรกมีจำนวนไม่มาก แต่เมื่อกลุ่มแม่ค้ามุสลิมรู้สึกว่าการนำสินค้าที่นำมาขายได้กำไรผลประโยชน์ทางการค้าดี ก็ได้ชักชวนกลุ่มเพื่อนบ้านที่เป็นมุสลิมด้วยกันในชุมชนเดียวกันเข้ามาร่วมค้าขายในตลาดน้ำนอกจากนั้นหากแม่ค้ามุสลิมคนใดสามารถพูดภาษามลายูได้ก็จะทำให้ได้เปรียบกว่ากลุ่มผู้ค้าคนอื่นเพราะสามารถสื่อสารกับลูกค้าที่เป็นมลายูมุสลิมได้เป็นอย่างดี และกลุ่มผู้ค้ามุสลิมบางคนก็ได้นำเรือมาเองโดยไม่ต้องเสียค่าเช่า สำหรับการแต่งกายของกลุ่มผู้ค้ามุสลิมก็จะแต่งกายโดยใส่ฮิญาบ และเสื้อแขนยาว บางรายก็ใส่ผ้าถุงหรือใส่กางเกงที่มีลักษณะแบบการนุ่งจกกระแบบซึ่งได้สร้างสีสันให้กับตลาดน้ำมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 4 แม่ค้าชาวมุสลิม

ผู้ศึกษาได้มีโอกาสพูดคุยกับแม่ค้าท่านหนึ่งชื่อ คุณสา เป็นแม่ค้ามุสลิม ซึ่งเป็นชาวบ้านในชุมชนทุ่งป่าบ และคุณสาขายลูกชิ้น อยู่ในเรือ โดยปกติคุณสาจะมาขายสินค้าพร้อมกับแม่ของคุณสา แต่ก็มีบ้างบางวันคุณสาขายเพียงลำพังคนเดียวสำหรับการแต่งกายของคุณสา ก็จะใส่ผ้าคลุมฮิญาบ แล้วเสื้อแขนยาว และผ้าถุง “ขายดีไหม” เป็นคำทักทายของผู้ศึกษา คุณสาก็กล่าวว่า “ขายพอได้” เมื่อผู้ศึกษาได้พูดคุยกับคุณสาถึงเรื่องประเด็นการค้าขาย คุณสาก็เล่าว่าเมื่อก่อนที่ชุมชนทุ่งป่าบ สมัยรุ่นพ่อ รุ่นแม่ ขนของหรือบรรทุกสินค้าโดยทางเรือ เนื่องจากพื้นที่ชุมชนทุ่งป่าบติดกับแม่น้ำสายคลองอยู่ตะเภา แต่ก็ไม่ได้มีการขายสินค้าทางเรือ เนื่องจากมีตลาดบกในชุมชน เดิมอยู่แล้วทำให้ภาพการค้าขายทางน้ำไม่ค่อยพบเห็น ขณะเดียวกันการแต่งการด้วยชุดมุสลิม ก็สามารถ

ดึงดูดความสนใจลูกค้าได้ โดยเฉพาะลูกค้ามุสลิมซึ่งมีทั้งมุสลิมที่มาจากต่างจังหวัดและมาจากต่างประเทศ(มุสลิมมาเลย์และสิงคโปร์) ซึ่งการสื่อสารระหว่างนักท่องเที่ยวต่างประเทศที่เป็นมุสลิมก็จะมีทั้งภาษามลายูและภาษาอังกฤษสลับกันไป

นอกจากนั้นผู้ศึกษาได้พูดคุยกับยายเนื่อง ซึ่งขายขนมจากอยู่บริเวณเขตตลาดบก เดิมที่ยายเนื่องขายขนมจากอยู่บริเวณริมถนน ซึ่งเป็นลักษณะซุ้มขายสินค้าและบริเวณใกล้ร้านขายจืดดี ก็จะมีซุ้มขายสินค้าจำพวกข้าวหลาม ขนมพิมพ์ ติดๆกัน โดยปกติยายเนื่องจะขายอยู่ที่บริเวณริมถนนเป็นประจำทุกวัน แต่เมื่อมีตลาดน้ำก็ได้ย้ายมาขายเฉพาะวันศุกร์- วันอาทิตย์ สำหรับการขายของยายจืดดีก็จะขายขนมจากเป็นมัด มัดละ ยี่สิบบาท ยายเนื่องได้เล่าถึงการค้าขายในอดีต เล่าว่า “ขายขนมจากตั้งแต่สมัยวัยรุ่น จากนั้นภายหลังแต่งงานก็ยังคงขายอยู่ แต่จะให้ลูกๆช่วยขายในตอนเย็น ลูกค้าทั่วไปที่มาซื้อก็เป็นลูกค้าในชุมชนบ้าง และบางครั้งเป็นลูกค้าชาวจีนที่เดินทางไปเมืองหาดใหญ่ แต่เมื่อมีตลาดน้ำ ก็รู้สึกดีจะได้มีรายได้เพิ่มขึ้น ประกอบกับรู้สึกดีที่ได้แต่งกายชุดพื้นบ้าน เพราะอยากใส่มานานแล้วเหมือนย้อนวัยไปสมัยที่ยังเป็นสาว สำหรับการแต่งกายชุดพื้นบ้านก็รู้สึกดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มาก ประกอบกับด้วยอายุและวัยเหมาะกับการขายขนมพื้นบ้าน”

สำหรับการแต่งกายชุดไทยพื้นบ้านซึ่งความคิดเห็นของกลุ่มผู้ค้าส่วนใหญ่มองว่านอกจากจะแต่งไปตามกฎระเบียบที่วางไว้แล้ว ยังเป็นการสร้างความสนใจต่อบรรดาเหล่านักท่องเที่ยว เช่นเดียวกับงานศึกษายุคหลัง (2545) ได้มองว่า แม่ค้าตลาดน้ำในฐานะผู้ถูกท่องเที่ยวย่อมมีบทบาทต่อการรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนซึ่งก็คือตลาดน้ำท่าคาโดยตรง ซึ่งเอกลักษณ์ของชุมชนจะดำรงอยู่ได้นานตราบเท่าที่ตลาดน้ำท่าคาดำรงอยู่ การดำรงอยู่ของตลาดน้ำท่าคาขึ้นอยู่กับแม่ค้าตลาดน้ำเป็นสำคัญเพราะผู้ค้าขายอยู่ในตลาดจึงมีบทบาทต่อการรักษาเอกลักษณ์ของตลาดน้ำท่าคา หากแม่ค้าไม่ประกอบอาชีพแม่ค้าเรือ ตลาดน้ำท่าคาที่ย่อมคงสูญสลายไป คงไม่ผิดหากกล่าวว่า เอกลักษณ์ของตลาดน้ำท่าคาขึ้นอยู่กับแม่ค้าตลาดน้ำเป็นสำคัญ

3 . สินค้าและอาหารท้องถิ่น

กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเมื่อมาถึงตลาดน้ำคลองแห มีที่นั่งเรือเที่ยวจับจ่ายซื้อของ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้มักจะชวนให้นักท่องเที่ยวรู้สึกถึงความ เก๋ไก๋โบราณ ที่เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งในตลาดน้ำคลองแห นอกจากนั้นการใช้คำว่าย้อนยุคหรือโบราณ ก็เป็นคำที่เหล่าบรรดากลุ่มผู้ค้าในตลาดน้ำคลองแหใช้เพื่อเรียกลูกค้าของตนเอง สังเกตได้จากป้ายที่ติดอยู่

หน้าร้าน เช่น ร้านบ้านอม ขนมหุ้นโบราณ ร้านกาแฟโบราณ นอกจากนั้นยังใช้คำว่า "ฮ่องแห่"¹แบบ
ท้ายสินค้า เช่น ขนมหุ้นจากฮ่องแห่ ขนมหุ้นพิมพ์ฮ่องแห่ เป็นต้น

ผมเห็นหลายรอบแล้วละ ก๊วยจั๊บกะลานะครับ แต่อยากกิน ก็ไม่เคยได้กิน
สักทีนี่ ส่วนใหญ่กินแต่ราดหน้าทะเล หอยครก ข้าวเหนียวไก่ย่าง แต่ที่มากิน
ประจำก็คือ "ข้าวมันแกงไก่" ก็อร่อยใช้ได้ดีนะครับ ส่วนหอยครก ก็พอใช้
แต่ที่ต้องปรับปรุงคือ ลูกชิ้นลวก บางเจ้า คาว มาก ๆ ๆ ๆ ขอบอก กลิ่นเริ่ม
แรง เทศบาลต้องเข้าไปให้ความรู้ในการถนอมอาหาร การเลือกคุณภาพกัน
หน่อย ทำมาเยอะ ขายไม่ทัน เก็บหลายวัน กลิ่นก็เริ่มคาวมาก ต้องปรับปรุง
ด่วน ! ส่วนทอดมัน ก็อร่อยดีนะครับ อาหารบางอย่างต้องบอกตรง ๆ ว่า ผมก็
ต้องทำใจเผื่อไว้บ้าง เพราะคิดในใจว่า ครั้นจะให้อร่อยแบบร้านมือโปร คงจะ
เป็นไปไม่ได้ ฝีมือชาวบ้านก็แตกต่างกัน

(ความคิดเห็นนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับรสชาติอาหาร)

รวมไปถึงการให้ข้อมูลจากนักท่องเที่ยวทำให้ทราบว่าคุณภาพของอาหารรสชาติ คุณภาพ
แล้ว ปัจจัยอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าของนักท่องเที่ยวเมื่อมาถึงตลาดน้ำคลอง
แห่นั้นก็คือ ความเก่าแก่ ความดั้งเดิม หรือ ฮ่องแห่ ของแต่ละร้าน

¹ มาจากเรื่องเล่าตำนานคลองแห ที่ขบวนเดินทางไปสักการะพระบรมธาตุเจดีย์ แต่ก็ไม่ถึงเนื่องจาก
ทางพระบรมพระธาตุได้บรรจุเรียบร้อยแล้ว ทำให้เครื่องประโคมที่แหขบวนมา เช่น ฮ่อง กลอง เป็นต้น ก็นำมา
กองไว้ แล้วอธิษฐานเป็นพุทธบูชาแล้วก็จมลงไปในคลองสายใหญ่นั้น ชาวบ้านนี่เป็นที่เล่าลือกันไปทั่ว แต่นั้นมา
ชาวบ้านในแถบนั้นจึงเรียกคลองนั้นว่า "คลองฮ่องแห่" แต่คำว่า คลองฮ่องแห่นั้น มีคำหลายพยางค์ไม่สะดวกใน
การพูดในการออกเสียง ประกอบกับคนทางใต้ไม่นิยมพูดคำที่มีหลายพยางค์ ต่อมาคำว่า "ฮ่อง" อันเป็นพยางค์ที่
สองขาดหายไป คงเหลือพยางค์หน้ากับพยางค์หลัง เป็น "คลองแห" แต่เมื่อพูดเป็นสำเนียงถิ่นใต้เราแล้วเสียง
วรรณยุกต์เอกไม่มี คำว่าแห่ จะพูดเป็นแห เราจึงเรียกขานคลองนี้ตามสำเนียงของเราชาวคลองแหมาแต่เดิมมีผู้
สงสัยถามว่าเมื่อเป็นเช่นนี้เหตุในปัจจุบันนี้ ทางราชการไม่เรียกว่า "คลองแห" แต่เรียกว่า "คลองแห" เรื่องนี้คือ ใน
สมัยแรกที่ทางราชการส่งเจ้าหน้าที่บ้านเมืองให้ออกมาสำรวจชื่อหมู่บ้านใน ท้องถิ่นนั้น ในสมัยก่อนข้าราชการที่
ทำเรื่องนี้เป็นคนภาคกลาง เมื่อถามคนในท้องถิ่น เขาก็จดเอาชื่อตามเสียงพูดว่า "คลองแห" โดยไม่รู้ความหมาย
และไม่ทราบถึงเหตุผล ตำบลนี้จึงได้มีชื่อเพี้ยนจาก "คลองแห" เป็น "คลองแห" อย่างที่เรารู้จักกันมาในปัจจุบัน

ปรากฏการณ์การท่องเที่ยวที่ต้องการค้นหา ความเก่าแก่ อาจจะเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่นักท่องเที่ยว เมื่อไปสถานที่ใดที่หนึ่งก็มักจะมีการค้นหาร้านค้าแบบเก่าๆ หรือพฤติกรรมเลือกซื้อสินค้าของนักท่องเที่ยวที่ต้องการเลือกร้านเก่าแก่ของท้องถิ่น การบริโภคจึงไม่ได้เป็นเพียงแค่การบริโภคโดยการนำเข้าสู่ร่างกายเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการบริโภคความหมายในตัวสินค้าอีกด้วย

ในกรณีของตลาดน้ำคลองแหนั้น กลุ่มผู้ค้าก็ได้มีการนำโฆษณาสินค้าในร้านตัวเองด้วยการขายความหมาย ที่มีอยู่ในตัวสินค้าด้วยเช่นกัน ทั้งหมดนี้เห็นได้จากคำพูดที่ใช้เรียกลูกค้าให้มาซื้อสินค้าของตน คำที่นิยมในการประชาสัมพันธ์ร้านค้าภายในตลาดน้ำสามารถแบ่งได้ดังนี้

1. โบราณ เช่นร้านขนมจีนโบราณ ร้านป่าอากาศแพโบราณ
2. ฮ่องแห เช่น ร้านขนมพื้นบ้านฮ่องแห ร้านข้าวยาสมุนไพรฮ่องแห

ผู้ศึกษาพบว่าร้านแต่ละร้านนำเหล่านี้มาใช้ในบริบทที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับว่าร้านค้าที่นำมาใช้จะให้ความหมายเหล่านี้ว่าเป็นอย่างไร

คำว่าโบราณ ในความหมายของร้านขนมจีนโบราณบ้านอม บ้านอมได้กล่าวว่า ขนมจีนของป่าตัวเส้น ทำเส้นขนมจีนเองที่บ้าน ไม่ใช้สารกันบูด ส่วนน้ำยา ซึ่งมีหลายประเภทเช่น แกงไตปลา กะทิ แกงไก่ แกงเผ็ด ซึ่งแต่ละน้ำยากี้ได้รับสูตรสืบทอดมาจากรุ่นพ่อ รุ่นแม่ โดยบ้านอมได้เล่าว่าเมื่อก่อนสมัยที่บ้านอมยังเล็ก พ่อและแม่ของบ้านอมขายขนมจีนอยู่ตรงบริเวณตลาดนัดคลองแหหรือที่เรียกว่านัดวัดเสาร์ โดยจะใส่หอบและหอบออกมาจากบ้านมาวางขายบริเวณตรงหน้าวัด ซึ่งก็ขายได้เป็นอย่างดี ชาวบ้านต่างเข้ามาซื้อกินมากมาย ตัดใจในรสชาติ ทำให้บ้านอมเรียนรู้ทำขนมจีนจากรุ่นพ่อ รุ่นแม่ เช่นเดียวกับร้านป่าอากาศแพที่อ้างว่าป่าอากาศแพโบราณ เมื่อได้สอบถามพูดคุยก็พบว่า สูตรการทำอากาศแพได้มาจากรุ่นพ่อรุ่นแม่เหมือนกับบ้านอม เนื่องจากร้านป่าอากาศแพเปิดขายอากาศแพอยู่ตรงบริเวณหน้าวัดเป็นเวลานานตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่ ดังเห็นได้จาก คนเฒ่าคนแก่ในชุมชนต่างไปกินน้ำชา หรืออากาศแพที่ร้านป่าอากาศแพเป็นประจำทุกเช้า เช่น พ่อของผู้ศึกษา ก็เป็นลูกค้าประจำของป่าอากาศแพโดยจะออกไปกินน้ำชา หรืออากาศแพ ทุกเช้าจนเป็นกิจวัตรประจำวันที่ต้องทำ

คำว่า ฮ่องแห ในความหมายของร้านขนมพื้นบ้านฮ่องแหของป่าจิตต์ให้ความหมายว่าเนื่องจากป่าจิตต์ “ได้ทำขนมขายมานานตั้งแต่สมัยยังสาว ๆ จนมาถึงปัจจุบันสมัยก่อนก็นำไปขายที่ตลาดนัดวันเสาร์ แต่เมื่อตลาดนัดได้ยุติหรือเลิกไป ป่าจิตต์จึงนำมาขายตรงบริเวณริมถนนทางเข้าเมืองหาดใหญ่โดยจะขายในซุ้มซึ่งด้วยไม้หลังคาใช้สังกะสีมุง และอยู่ใกล้กับร้านขายเนืองที่ขายขนมจาก จากนั้นพอเริ่มมีตลาดน้ำก็ได้เข้ามาขาย และเมื่อลงทะเบียนกลุ่มผู้ค้าก็พบว่ามีกลุ่มผู้ค้าจำนวนมากเปิดร้านขายขนมพื้นบ้านเช่นเดียวกัน ทำให้ป่าจิตต์จึงได้คิดว่าทำอย่างไร ให้ขนม

พื้นบ้านของตนเอง ซึ่งมีทั้ง ขนมหิย่น ขนมหโค เป็นต้น ให้มีความแตกต่าง จึงได้ตั้งชื่อร้านว่า ฮ่องแห่ ซึ่งอ้างอิงถึงเรื่องเล่าของชุมชนในสมัยก่อน คำเรียกชุมชนนี้ว่าฮ่องแห่ ซึ่งเป็นการบ่งบอกถึงขนมหพื้นบ้านของชุมชนคลองแห ขณะเดียวกัน ร้านพีสุภา เจ้าของร้านข้าวยาสมุนไพรโดยกล่าวว่าเมื่อก่อนรุ่นแม่พี่เค้าขายข้าวยาอยู่ตรงบริเวณหน้าวัดทุกวันเนื่องจากบ้านติดอยู่กับถนนหน้าวัด ทำให้มีลูกค้าส่วนใหญ่เป็นคนในท้องถิ่นมักจะซื้อไปเป็นอาหารเช้า แต่เมื่อแม่ของพีสุภาเสียชีวิตก็ไม่ได้เปิดร้านขายข้าวยาอีกเลย จนมาเมื่อมีตลาดน้ำคลองแห พีสุภาคิดว่าไหนบ้านเราก็อยู่บริเวณเดียวกับตลาดน้ำจึงคิดว่าน่าจะหาช่องทางเปิดร้านเป็นรายได้เสริมได้ จึงได้คิดเปิดร้านข้าวยา แต่ขณะเดียวร้านขายข้าวยาในตลาดน้ำมีพอสมควร จึงได้คิดไต่เต้าว่า จะทำอย่างไรให้แตกต่างจากข้าวยาธรรมดา จึงกลายเป็นข้าวยาสมุนไพรโดยตัวข้าวอบด้วยดอกอัญชัญทำให้ข้าวเป็นสีม่วงดูแปลกตาประกอบกับมีการจัดทำป้ายอธิบายถึงสรรพคุณของผักที่ใส่ในข้าวยาว่ามีประโยชน์อย่างไรต่อร่างกาย ในส่วนของคำว่าฮ่องแห่ ซึ่งพีสุภาได้อธิบายว่า ก็เห็นมาจากป่าจิตต์ใช้มาก่อน จึงลองใช้ดูบ้างเผื่อมันจะเป็นชื่อร้านแบบแปลกๆ ดูเป็นท้องถิ่น

จะเห็นได้ว่ากลุ่มผู้ค้าในตลาดน้ำคลองแหได้นำคำว่าโบราณและฮ่องแห่ นำมาใช้เพื่อโฆษณาสินค้าของตนเอง ประกอบกับเพื่อจะบ่งบอกลักษณะสินค้าว่ามีความเป็นท้องถิ่น เช่น ขนมหเงินโบราณ กาแฟโบราณ หรือแม้กระทั่งขนมหพื้นบ้านฮ่องแห่

จากประเด็นการนำเสนอลักษณะสำคัญของตลาดน้ำคลองแหซึ่งดำเนินการโดยทางเทศบาลสะท้อนให้เห็น ถึง รูปแบบการจัดการพื้นที่ท่องเที่ยวตลาดน้ำ ในแบบการจัดตลาดย้อนยุค การแต่งการชุดไทยพื้นบ้านของกลุ่มผู้ค้า และ สินค้าอาหารพื้นถิ่น เพื่อที่จะสร้างความสนใจให้กับนักท่องเที่ยว ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาที่ตลาดน้ำคลองแห

ขณะเดียวกันภายหลังจากเทศบาลเมืองคลองแหได้แยกตลาดน้ำไปอีกริมฝั่งหนึ่งของคลองส่งผลให้บริเวณท่าเรือริมวัดถูกปล่อยให้รกร้างไม่ได้รับการดูแลจากเทศบาลเมืองคลองแหในการปรับปรุง ภายหลังจากนั้นภายหลังจากนั้นทางวัดโดยท่านเจ้าอาวาสคิดว่าน่าจะทำการตลาดน้ำในแบบท้องถิ่นชุมชนคลองแห จึงได้ร่วมปรึกษากับทางคณะกรรมการวัดต่างก็มีความคิดเห็นร่วมกันที่จะดำเนินโครงการตลาดน้ำโบราณและจัดการโดยวัด แต่ในช่วงระหว่างดำเนินการ ท่านเจ้าอาวาสก็ได้ประสบปัญหาขัดแย้งกับกลุ่มผู้สูงอายุที่มาออกกำลังกายเป็นประจำตรงบริเวณลานวัดซึ่งอยู่ใกล้ๆกับศูนย์ฝึกมโนราห์ เนื่องจากทางเจ้าอาวาสได้ขอพื้นที่คืนและให้ทางกลุ่มผู้สูงอายุย้ายไปออกกำลังกายตรงบริเวณสนามฟุตบอลของโรงเรียนวัดคลองแห ส่งผลให้ทางกลุ่มผู้สูงอายุต่างรู้สึกไม่พอใจ ถึงการกระทำของเจ้าอาวาสในการขอพื้นที่คืน

ลุงสน เป็นประธานกลุ่มผู้สูงอายุ ได้กล่าวว่า รู้สึกไม่พอใจในการกระทำของท่านเจ้าอาวาส ซึ่งกลุ่มพวกเราต่างก็ออกกำลังกายตรงบริเวณนี้มานาน ก่อนที่จะมีตลาดน้ำเสียอีก และทางกลุ่มเราก็ไม่ได้เดินแบบมูๆหมูๆ แต่เป็นการเดินโนราห์บึก เดินเพื่อส่งเสริมสุขภาพ กลุ่มของเราก็ได้รับการส่งเสริมจากสสส. และหน่วยงานต่างภายในจังหวัดและเคยไปประกวดแข่งขันเดินออกกำลังกายในระดับจังหวัด และทางกลุ่มของเราจะออกกำลังกายทุกๆ วันโดยเฉพาะช่วงเย็น แต่เมื่อมีตลาดน้ำทางกลุ่มเราที่เดินกันอยู่ก็ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว เข้ามาถ่ายรูป เข้ามาพูดคุย และบางครั้งเมื่อเดินเสร็จ บางครั้งก็ได้รับเสียงตบมือจากนักท่องเที่ยว และก็มีนักท่องเที่ยวบางท่านเข้าใจผิดว่าเป็นการจัดฉากเพื่อการท่องเที่ยวขณะเดียวกัน

ครูกลอยใจ (กลุ่มผู้ออกกำลังกาย) ก็ได้กล่าวว่า รู้สึกไม่พอใจในการขับไล่เพราะถ้าหากไปเดินตรงบริเวณสนามฟุตบอลก็จะทำให้ไปเบียดเบียนนักฟุตบอล ประกอบกับบริเวณแถวสนามฟุตบอลไม่มีที่ร่ม ทำให้ผู้สูงอายุบางท่านไม่สามารถออกกำลังกายได้ หลังจากนั้นทางกลุ่มผู้สูงอายุได้ทำแผ่นปลิว โดยเขียนข้อความตำหนิการกระทำของเจ้าอาวาสว่าพึงกระทำไม่เหมาะสม ยุ้งหรือเกี่ยวข้องกับโลกเกินไป โคนแผ่นกระดาษดังกล่าว ถูกนำไปติดตรงบริเวณวัด ส่งผลให้ทางคณะกรรมการวัดได้ออกแผ่นปลิวเช่นเดียวกันโดยเขียนข้อความประมาณตลาดน้ำเป็นกิจของสงฆ์ที่สามารถกระทำได้ ซึ่งทางชาวบ้านในชุมชนต่างก็มีความคิดเห็นแตกต่างกันไป ซึ่งมีทั้งสนับสนุนและตำหนิถึงการกระทำของท่านเจ้าอาวาส

เมื่อผ่านเรื่องวุ่นวายทางคณะกรรมการวัดก็ได้ดำเนินการ โครงการตลาดน้ำในรูปแบบทางวัดซึ่งได้ลงทุนปรับปรุงบริเวณทำน้ำซึ่งได้ใช้เงินเป็นจำนวนมาก และได้เปิดตัวอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2553

สำหรับการทางคณะกรรมการไม่ได้มีการเก็บค่าเช่าแต่ประการใด โดยเปิดให้พ่อค้าแม่ค้าเข้ามามีส่วนร่วมขายสินค้า และกฎเกณฑ์โดยหลักคือพ่อค้าแม่ค้าที่เข้ามาค้าขายจะต้องเป็นคนในชุมชนคลองแหเป็นหลัก สำหรับพื้นที่บริการตลาดน้ำซึ่งมีทั้งเขตบนบก และเขตในน้ำ โดยมีเรือประมาณ 20 ลำ และร้านบนบกประมาณ 10 กว่าร้าน สินค้าที่นำมาขายก็จะเน้นเป็นสินค้าท้องถิ่น เช่นขนมจาก ขนมะจัน กวยจั๊บ และภาชนะที่ใส่ก็ต้องเป็นธรรมชาติเช่นใส่กระถางใบตอง กะลา

ภาพที่ 5 บรรยากาศตลาดน้ำฝั่งทางบริเวณริมคลองของวัด

ภาพที่ 6 สินค้าบนบก

รูปแบบการนำเสนอตลาดน้ำในแบบการบริหารของวัดคือเน้นความเป็นท้องถิ่นและเน้นการอนุรักษ์รักษาความสะอาดคลอง ประกอบกับมีการจัดแสดงละครมโนราห์เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว

ผู้ศึกษาสังเกตเห็นว่ารูปแบบการจัดการตลาดน้ำทั้งสองฝ่ายมีความแตกต่างกันคือสำหรับการจัดตลาดน้ำของเทศบาลเมืองเป็นการเน้นรูปแบบการท่องเที่ยว โดยให้ความสำคัญกับพื้นที่การท่องเที่ยวโดยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น การจัดตลาดในรูปแบบย้อนยุค การแต่งกายชุดไทย สินค้าและอาหาร แต่ขณะที่ทางคณะกรรมการวัดนำรูปแบบการนำเสนอตลาดน้ำในแบบการบริหารของวัดคือเน้นความเป็นท้องถิ่น ความเป็นชุมชนศีลธรรม ชุมชนรักสิ่งแวดล้อม เน้นการอนุรักษ์รักษาความสะอาดคลอง ความเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานที่บรรพบุรุษที่ได้พากัน

มาตั้งถิ่นฐานที่คลองแห และความเป็นชุมชนที่เป็นส่วนหนึ่งของคนภาคใต้ ดังที่จะเห็นได้จากการจัดแสดงละครมโนราห์แบบภาคใต้ ตลอดจนการเชื่อมโยงเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทย

ทัศนคติของผู้ที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำคลองแห

ทัศนคติของกลุ่มผู้ที่ทำหน้าที่จุดการดูแลตลาดน้ำคลองแหหรือที่เรียกว่าคณะกรรมการตลาดน้ำคลองแหของกลุ่มเทศบาลนั้นมองว่า ตลาดน้ำคลองแหมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ไม่เหมือนกับตลาดที่อื่นตรงที่เป็นตลาดน้ำแห่งแรกในภาคใต้ ผู้คนจากในเมืองที่มีวันหยุดแค่เสาร์-อาทิตย์ และต้องการที่จะเข้ามาพักผ่อนใกล้บ้านในช่วงวันหยุดภายในเพียงเวลาหนึ่งวัน ก็สามารถที่จะมาตลาดน้ำคลองแหได้ ดังนั้นวัตถุประสงค์หลักของตลาดน้ำคลองแหที่ตั้งใจให้มีขึ้นมาก็เพื่อเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่อยู่ชานเมืองมากกว่า ดังนั้นมองว่าการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในระดับหนึ่ง คือได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติสะอาด และราคาไม่สูงเหมือนกับแหล่งท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจอื่นของเมือง เช่น ห้างสรรพสินค้า เป็นต้น

ทัศนคติของกลุ่มผู้ค้า แม่ค้าท่านหนึ่งกล่าวว่า

ตลาดน้ำจะเปิดในช่วงเย็นวันศุกร์-วันอาทิตย์ จะมีพวกนักท่องเที่ยวชาวไทย และต่างประเทศ (มาเลย์เซีย และสิงคโปร์) เข้ามาพักผ่อน ส่วนแม่ค้าจะไม่ไปไหนไกล ๆ แม่ค้าจะมาที่นี่เพราะมันใกล้ อีกทั้งนักท่องเที่ยวแม่ค้าจะมาซื้ออาหารทานกัน และที่นี่ได้บรรยากาศแล้วราคาไม่แพงด้วย

พ่อค้าท่านหนึ่งกล่าวว่า

สภาพตลาดน้ำเมื่อก่อนกับเดี๋ยวนี้เปลี่ยนแปลงไปเยอะ คือมีคนรู้จักกันทั่วก็ จะมากันเยอะ มีทั้งการบริการอาหารการกินบริเวณริมท่าเรือ และบริการนำเที่ยวจากเรือนำเที่ยว ทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น

สำหรับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวโดยผู้ศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ 1) นักท่องเที่ยวท้องถิ่น(จังหวัดสงขลา) 2) นักท่องเที่ยวต่างถิ่น(จังหวัดอื่นๆ) 3) นักท่องเที่ยวต่างชาติ ผู้ศึกษาก็ได้พูดคุยกับนักท่องเที่ยวเป็นนักศึกษาชื่อว่าชิตมนัส ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวท้องถิ่นมาจากอ.ควนลัง จังหวัดสงขลา และเดินทางด้วยรถส่วนตัว และมาครั้งนี้เป็นครั้งที่สอง โดยรู้จัก

ตลาดน้ำจากคำแนะนำของเพื่อนที่บอกว่าตลาดน้ำที่นี่ของกินอร่อย คนเยอะ ราคาไม่แพง ซึ่งเมื่อมาพบเห็นก็รู้สึกว่างั้นจริงตามที่เพื่อนได้พูดไว้ ส่วนใหญ่จะมาซื้ออาหารเช่นขนมจีน ถั่วคั่ว และขนมพื้นบ้าน

อย่าว่าแต่หาคุณเลยยังหากินยาก” รู้สึกประทับใจ เพราะตลาดภายในเมืองหาดใหญ่ไม่ค่อยมีตลาดที่ไหนตกแต่งแบบย้อนยุคเท่าไร รวมทั้งบริเวณทำน้ำพอก้าแม่ค้าต่างแต่งกายชุดไทยโบราณซึ่งมันดูเหมาะสมดีกับตลาดย้อนยุค ประกอบกับพ่อค้าแม่ค้าที่นี่ใจดี พูดคุยเก่ง ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านที่ยังคงวิถีชีวิตแบบชนบท”

ขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวอีกท่านชื่อ พงศกร นักท่องเที่ยวคนในท้องถิ่นอาชีพเปิดร้านซ่อมคอมอยู่บริเวณหาดใหญ่ใน โดยจะมาเที่ยวตลาดน้ำคลองแหเกือบทุกอาทิตย์ ส่วนใหญ่จะมาหาซื้ออาหารพื้นบ้านทานกัน เช่น ข้าวยา ขนมจีน เป็นต้น โดยใช้เวลาอยู่ที่ตลาดน้ำประมาณ 1 ชั่วโมง เพราะบรรยากาศร่มรื่น ผู้คนเข้ามาเที่ยวมากมาย

ความคิดเห็นนักท่องเที่ยวต่างถิ่น(จังหวัดอื่นๆ)จากที่ผู้ศึกษาพูดคุยส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวที่มาจากการจัดทัวร์หรือมาจากการอบรมจากที่ต่างๆ แล้วแวะเข้ามาตลาดน้ำ เป็นลักษณะทางผ่านเป็นส่วนใหญ่

ขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวท่านหนึ่ง ชื่อเมธา นักท่องเที่ยวต่างถิ่น อาศัยอยู่ในจังหวัดพัทลุง แต่ค่อนข้างจะมาบ่อยที่จังหวัดสงขลา เพราะมีงานฝึกอบรมภาคเอกชนบ้างบ่อยโดยจะมากับคณะฝึกอบรม รู้สึกประทับใจตลาดน้ำคลองแหแห่งนี้ตั้งแต่สมัยที่เปิดตัวครั้งแรก ตอนแรกอาจจะมองว่าเป็นแค่การชาบชวย แต่ไม่คิดเลยว่าจะสามารถดำเนินการเปิดตลาดน้ำได้จนถึงปัจจุบัน เมื่อผู้ศึกษาได้สอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการแต่งกายเหล่าบรรดากลุ่มผู้ค้า คุณเมธาก็กล่าวว่า รู้สึกดีและเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ขณะเดียวกันเมื่อเราเห็นเราก็อยากเดินไปชม นอกจากเดินชมสินค้าแล้วการแต่งกายเหล่าบรรดาพ่อค้า แม่ค้ายังดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวอีกด้วย

ขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวอีกท่านหนึ่ง ชื่อว่าคุณเก้ ซึ่งเป็นคนกรุงเทพฯ ๕ ได้เดินทางมาเที่ยวที่หาดใหญ่ในช่วงวันหยุดเทศกาลสงกรานต์ และนอกจากจะมาเที่ยวเล่นสงกรานต์มิดไนท์ที่หาดใหญ่แล้ว ยังได้มาเที่ยวที่ตลาดน้ำคลองแหในยามเย็น เนื่องจากคุณเก้ได้ท่องเที่ยวตลาดน้ำภายในบริเวณภาคกลางมาก่อนไม่ว่าจะเป็นตลาดน้ำดำเนินสะดวก ตลาดน้ำอัมพวา ตลาดน้ำตลิ่งชัน ซึ่งตลาดน้ำแต่ละแห่งก็พยายามตกแต่งในแบบฉบับท้องถิ่นของตนเอง เมื่อได้มาเห็นตลาดน้ำคลองแห ก็รู้สึกประทับใจ ว่ามีการแต่งกายชุดไทยพื้นบ้านของเหล่าบรรดาพ่อค้า แม่ค้า อย่างพร้อมใจซึ่ง

หากไปสังเกตตลาดน้ำที่อื่นก็จะมีที่แต่งชุดไทยบ้างแต่ก็น้อย และสังเกตว่าการแต่งกายชุดไทยที่บ้านเป็นลักษณะการแต่งกายแบบชุดไทยภาคกลางแต่ก็มีแตกต่างมาหน่อยตรงที่มีแม่ค้ามุสลิมมาขายสินค้าด้วย ทำให้เสมือนเป็นลักษณะเฉพาะหรือลักษณะเด่นของตลาดน้ำคลองแห

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวคนนอกมองว่า โดยส่วนใหญ่จะเป็นนักท่องเที่ยวที่เคยเดินทางหรือไปสัมผัสกิจกรรมท่องเที่ยวตลาดน้ำที่อื่นมาก่อน ทำให้เมื่อเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวตลาดน้ำคลองแหก็จะตั้งคำถามว่าเป็นการเลียนแบบรูปแบบตลาดน้ำภาคกลางหรือเปล่า แต่ก็ได้กล่าวถึงความแตกต่างจากตลาดน้ำภาคกลางคือมีแม่ค้าแต่งกายชุดมุสลิมซึ่งดูแตกต่างจากที่อื่น นอกจากนี้ประทับใจถึงสินค้าที่เน้นอาหารจำพวกท้องถิ่น เช่น ขนมจีน ถั่วคั่ว เป็นต้นนอกจากนั้นการใช้คำว่าฮัจญ์หรือโบราณ ก็เป็นคำที่เหล่าบรรดากลุ่มผู้ค้าในตลาดน้ำคลองแหใช้เพื่อเรียกลูกค้าของตนเอง สังเกตได้จากป้ายที่ติดอยู่หน้าร้าน เช่น ร้านบ้านอม ขนมจีนโบราณ ร้านกาแพโบราณ นอกจากนี้ยังใช้คำว่า”ฮัจญ์แห่” แนนทำยสินค้า เช่น ขนมจากฮัจญ์แห่ ขนมพิมพ์ฮัจญ์แห่ เป็นต้น

ความคิดเห็นนักท่องเที่ยวต่างชาติ ซึ่งมีทั้งนักท่องเที่ยว มาเลเซียและสิงคโปร์ ซึ่งจะเดินทางมาด้วยรถทัวร์ หรือบางท่านก็มาด้วยตัวเองโดยสารรถตุ๊ก ตุ๊ก ผู้ศึกษาได้มีโอกาสพูดคุยกับนักท่องเที่ยวต่างชาติ

โดยส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนใหญ่จะเดินทางเข้ามาหาผู้ใหญ่ ส่วนใหญ่ใช้เวลาไปกับการเดินซื้อของที่ตลาดกิมหยง หรือไปสถานที่ที่ห่างไปหน่อยเช่น หาดสมิหลา ไตนาซ้าง จะแต่เมื่อมีคุณเทศก์พูดว่า วันนี้เราจะพาท่านไปตลาดน้ำ สิ่งแรกที่นักท่องเที่ยวทั้งหลายเล่าให้ผู้ศึกษาฟัง คือ รู้สึกประหลาดใจว่า หาดใหญ่มีตลาดน้ำด้วยหรือ ทำให้นักท่องเที่ยวบางท่านรู้สึกตื่นเต้นซึ่งสอดคล้องกับงานศฤงคารและคณะ(2549) เรื่อง ความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวมาเลเซียและสิงคโปร์ต่อการท่องเที่ยวในจังหวัดสงขลา กล่าวว่่านอกจาก ความพึงพอใจทางด้านความสะดวก และราคาที่ยุติธรรมแล้ว การได้สัมผัสสถานที่แห่งใหม่ยังเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวต่างชาติพึงพอใจพอสมควร ขณะเดียวกันมุมมองความเป็นของแท้ คือมองว่าเน้นประสบการณ์ที่ได้สัมผัส เช่นการล่องเรือ หรือการซื้อสินค้าที่บ้าน ที่ไม่สามารถหาได้ในสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ ในหาดใหญ่

จะเห็นได้ว่าทัศนคติของกลุ่มต่างๆที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตลาดน้ำคลองแห โดยจะให้ความเห็นในทำนองเดียวกันว่า นักท่องเที่ยวที่มาก็จะมาเพราะเห็นว่ามีน้ำใกล้บ้าน และไม่เคยมารู้จักลองมาดู แต่ถ้าให้เปรียบเทียบกับตลาดน้ำอื่นแล้วเห็นว่าตลาดน้ำที่อื่นน่าสนใจกว่า เพราะของกินของใช้มีเยอะกว่า และสินค้านั้นมีความหลากหลายมากกว่า ตลาดน้ำคลองแหจะมีดีที่มีของขายที่เป็น

อาหารพื้นถิ่นของภาคใต้ แต่สถานที่ท่องเที่ยวก็ไม่มีให้ชมสักเท่าไร เพราะอาณาเขตตลาดน้ำนั้น อาจจะคับแคบจนเกินไป อย่างไรก็ตาม นักท่องเที่ยวหลายคนยังยึดระยะทางที่ไม่ไกลจากเมือง หาดใหญ่มากนัก และความสะดวกในการเดินทางมาตลาดน้ำคลองแหเป็นพื้นฐาน ทำให้ นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกัน นักท่องเที่ยวบางกลุ่มก็ได้ตั้งคำถามกับการ เกิดขึ้นของตลาดน้ำว่าในอดีตมีจริงหรือไม่หรือเป็นเพียงแค่การจัดฉากเพื่อการท่องเที่ยว

ในมุมมองนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวชมก็ไม่ทราบมาก่อนว่ามีการแบ่งแยกบริหารตลาดน้ำ ซึ่งนักท่องเที่ยวบางท่านกลับกล่าวว่า “รู้สึกดีที่มีการเปิดตลาดน้ำทั้งสองฝั่งคลองทำให้เป็นการ กระจายนักท่องเที่ยวไม่เบียดเสียดแออัดมากนัก” “มีการแสดงวัฒนธรรมท้องถิ่นที่น่าชื่นชม” แต่ ขณะเดียวกันทางคณะกรรมการวัดก็ประสบปัญหาเกี่ยวกับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเนื่องจาก ไกด์นำทัวร์ส่วนใหญ่มักจะนำนักท่องเที่ยวที่มาในรูปแบบของทัวร์จะไปลงที่ตลาดน้ำเทศบาลเป็น ส่วนใหญ่ ทำให้พ่อค้า แม่ค้าฝั่งตลาดน้ำทางวัดรู้สึกไม่พอใจ ขายของไม่ได้ ถึงแม้จะมีการจัดแสดง ละครมโนราห์เพื่อดึงดูดความสนใจ เพราะเนื่องจากนักท่องเที่ยวก็เข้ามาแค่ชมการแสดงแต่ไม่ได้ ซื้อสินค้า โดยทางลุงช่วย(นักดนตรีมโนราห์) ได้กล่าวว่า “เป็นปัญหาภายในของทางคณะกรรมการ วัดเองโดยไม่ได้มีการศึกษาในการประชาสัมพันธ์และการตลาดมาก่อนทำให้ตลาดน้ำทางฝั่งวัด ไม่ได้ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเท่าที่ควร ดังเห็นได้จาก เมื่อค่ำเหล่าบรรดาพ่อค้า แม่ค้าที่อยู่ใน เรือต่างเก็บของสินค้ากลับบ้านหมดแล้ว ไม่ใช่เพราะขายสินค้าหมด แต่เพราะขายสินค้าไม่ได้”

ภาพที่ 7 ความแตกต่างกันระหว่างทั้งสองฝั่งคลอง

จะเห็นได้ว่าตลาดน้ำเป็นพื้นที่สาธารณะ เป็นการช้อปปิ้ง และการนิยามความหมายของ กลุ่มบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ดังเห็นได้จาก กลุ่มคณะวัดคลองแหและกลุ่มเทศบาลเมืองคลองแห

นับตั้งแต่ความไม่ลงรอยเกี่ยวกับการช่งชิงทางวัฒนธรรมในงานมหกรรมย้อนคลองแหซึ่งได้ถูกนำเสนอวัฒนธรรมท้องถิ่นในวัดอุประสงค์ที่แตกต่างกันคือ ทางคณะกรรมการวัดให้ความสำคัญ การอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ทางกลุ่มเทศบาลได้ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยว ในรูปแบบสำคัญ 3 แบบ 1) การจัดตลาดในรูปแบบย้อนยุค 2) การแต่งกายชุดไทย 3) สินค้าและอาหาร เพื่อที่จะผลิตวัฒนธรรมเพื่อดึงดูด เป็นการตลาดของการบริโภคนิยมความไฮยอติตของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวชม ในขณะที่ทางคณะกรรมการวัด โดยนำเสนอความเป็นท้องถิ่นชุมชนคลองแห โดยได้สะท้อนผ่านความหมาย เช่นความศรัทธาทางศาสนา มีการจัดพื้นที่สำหรับทำบุญ และบูชาพระบรมสารีริกธาตุ การแสดงวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่นการแสดงมโนราห์ จะเห็นได้ว่าทั้งทางวัดและเทศบาลเมืองคลองแหต่างนำเสนอความเป็นท้องถิ่นชุมชนคลองแหที่แตกต่างกัน โดยผ่านเวทีสาธารณะนั้นก็ตลาดน้ำ